

चांदीबा

जुलै १९७९

₹ 25

आणि जोरून म्हणाला-“जैनांचा जय अमो, जिन यामचे रक्षण करो, जिन पत्नी यज्ञोधरा आमचे रक्षण करो!” नंतर दो जैनांचे प्रमुख आचार्य होते त्यांचे दर्शन करून व तत्त्वपणे त्यांना समजावत करून म्हणाला-“गुरुवर्य! आज आपण आपल्या सर्व शिष्यांजरोबर आमच्या घरी जेवायला येण्याची कृपा करावी!”

तेन्हा जैन गुरूने विचारले-“आमका! आज जेवणाचे निमंत्रण देण्याचे विशय कारण काय? आम्हांला तू मोहनमत वात्सल्य समजलास की काय? आम्ही कोणाचे आमंत्रण स्वीकारीत नाही. भूक लागल्यावर एखाद्या गृहस्थाच्या घरी जातो व तो जो भिक्षा घालतो तो प्राणरक्षापासाठी आवश्यक तेवढीच स्वीकारतो.”

“भिक्षुवर्य! आपल्या या नियमाची मला माहिती आहे. परंतु माझी चिन्मयी ऐकावी! आमच्या घरी अनेक वर्षे पडून आहेत. शिवाय अपार धन आहे. याचा उपयोग आपणास संय लज्जतास व दानधर्म करण्यास होऊ शकेल. त्यानंतर आपली इच्छा! आपणांस मान्य गसेल तर मी इतर भिक्षुकांकडे जाईन” म्हणवी म्हणाला.

ते ऐकून देवळास राहणारे सहा भिक्षु एक स्वराने म्हणाले-“एक रे! आम्ही वेगो, जेवायला तुमचा घरी! तू जो दानधर्म

करतोस तो बांध्या बिशपट व्यक्तीस दुष्टा-समीर ठेवून करणार नाहीस. म्हणून ते ग्रहण करण्यास आम्हांला हरकत नाही. तू जाणवी कोणा भिक्षुकाकडे जाण्याची गरज नाही!”

विचित्र गोष्ट अशी की ब्रह्मचारी एकटा, सर्वसंगपरित्याग करणारा व शिक्षापात्र घेऊन दिगंबर राहणारा असूनही तो एक मानवच असतो. दुष्टता त्याला छोडत नाही. याहून जास्त आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे तो आपल्या बुद्धीच्या बळाचे या लोकांचे समर्थन करतो. बुद्धावरून, बैंग पिकल्यावर, दांत पडल्यावर, दृष्टी बंद झाल्यावर आणि कान गभिर झाल्यावर सादतो तो हा जोश व मोहव!

तिकडे म्हावी जैन भिक्षूता आपल्या घरी बोलावून घेऊन गेला. आतल्या जाग्यात सर्वजण गेल्यावर त्याने सर्व वस्तू बंद केले आणि मोठी पेटी उघडली. पेटीतून वस्त्र किंवा धन यांच्यापैकी एक भले मोठे दांडके काढले. आणि जंघातले सर्व धड एकत्रून एकैका भिक्षुगणांच्या टाळक्यात टाणीत सुटला. परंतु आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे मणिमदना काही झाली तेन्हा स्मित करणाऱ्या दिगंबर जैनांसारखे एकाचपैकी चेष्ट्यावर हास्य बळकडे नाही, की कोणी एक बार करताच मेला नाही. म्हणून म्हाण्याला थक्कर राग आला.

सर्व जैन साधू स्वतःचा जीव वाचविण्यासाठी उधरासारखे पळापळ करू लागले. दरबाबे बंद होते, म्हणून पळून जाणे शक्यच नव्हते. शेवटी दोघे जण वेष्ट होऊन जमिनीवर छोटी लागले. म्हाण्याला वानंद झाला. त्याला वाटले, त्यांचे श्रोत्याचे पुतळे होणार. परंतु रक्ताचे माखलेले त्याचे जूत बेहच तेवढे तेथे त्याला दिसले.

इतर चार भिक्षू म्हाण्याचे पाय धरून त्याची मनधरणी करू लागले-“बाबा रे! आम्हांला जीवदान दे! आम्ही असा काय अपराध केला की तू आम्हांला मारीत सुटला आहेस? आमच्याजवळ काही नाही. तू दीधाना तर ठार केलेसच.

दिगंबर जैनांना आपल्या धडी जेवायला बोलावितो आणि त्यांची डोकी फोडून सोन्याचा कींग आपल्या घरास लावतो. समजा ते सर्व शीते खर्च झाले, तरी म्हाण्याचे कारणच काय? घेतात दिगंबर जैन दोघे थोडेके आहेत का?”

असा विचार करून म्हाण्याने बऱ्याच काठ्या आणून एका पेटीत लपवून ठेवल्या. तो दिवस चार लांब असल्यासारखे त्याला वाटले, इतके उतावीळ झाले होते त्याचे मन. दुसऱ्या दिवशी, गावातल्या एका कोपऱ्यात दिगंबर जैनांचे देळ होते, तेथे तो गेला. त्याने म्हावीद्याच्या मूर्तीला प्रदक्षिणा घालून तीनदा साष्टांग नमस्कार घातला.

जातां आम्हां दोघांत तरी सोड." न्हावी रागाने भोरडला- "तुमच्यापैकी एकही सोन्याचा पुतळा छाला नाही. तुम्ही आपला हा फाजिलपण सोडून लोकर सोन्याचे पुतळे व्हा!" असे म्हणत हाव्याने वाणखी जोराने मारहाण सुरू केली.

भिक्षूंचा आक्रोश ऐकून बाहेरून जाणाऱ्या राक्षसा शिपायांनी वारे फोडून वाठ प्रवेश केला. त्यांनी चौघा भिक्षूंना बांधिले, नंतर न्हावी, चार भिक्षूक आणि दोन भिक्षूंचा प्रेते न्यायाधिशासमोर शिपायांनी नेऊन ठेवली.

न्यायाधिशाने सर्व प्रकार ऐकून घेऊन न्हाव्याला विचारले- "तू हा सर्व अनर्थ म्हासाठी केलास?"

न्हाव्याने जवानी दिली- "काल मणिभद्राने जे केले तेच तर मी केले. त्यात शाखा दोष मला काय आहे?"

"मणिभद्र कोण व त्याने काय केले ते सर्व स्पष्ट सांग!" न्यायाधिशाने सविस्तर पवानी सायला सांगितली.

एका दिवशी जेन्नाच्या बाळकणत दाढके हाणले तेव्हा तो जेन एक सोन्याचा पुतळा झाला. ते दुक्य मी स्वतः या डोळ्यांनी पाहिले." न्हावी म्हणाला.

न्यायाधिशाने मणिभद्राला बोलावून विचारले- "काल तू एका दिवशी जेन्नाचा वध केलास, हे खरे का?"

मणिभद्राने सर्व वृत्तांत सांगितला. तेव्हा न्यायाधिशाने शिपायांना आज्ञा केली की "तुम्ही या मूर्ख न्हाव्याला कैद करून घेऊन जा आणि भाले खपसून याला मृत्युदंड द्या." नंतर म्हणाला- "मूळ गोष्ट न कळल्यामुळे जे धूर्तपणाने असली कृत्ये करतात त्यांची मर्जीच दुर्गम होते. प्राचीन काळी अशाच तऱ्हेने एका ब्राह्मणाने माणचा पुढचा विचार न करता एका इमानदार स्वाभिभवत मुंगसाचा वध केला होता!"

"ती गोष्ट ऐकू तर छाल!" मणिभद्राने विनंती केली. न्यायाधिशाने गोष्ट सांगितले.

भल्लूक मांत्रिक

[११]

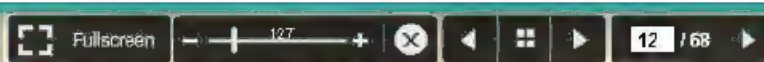
[राजा दुर्मुख यशोभाल हिंदत असता त्याच्या राजधानीवर एका शायंत राजाने हल्ला केला व आपला अधिकार स्थापन केला. त्याचे जेथे भल्लूक मांत्रिकाला अर्पण होण्यापूर्वी काही क्षण का होईना, आणि राजा म्हणून रहावे वीर दुर्मुखाचा वाटणे. चांदाळ भल्लूक, वगैरे राजधानीपर्यंत पोचताच आपण घोडेस्वार व सैनिक माहेर गेले. पुढे-]

आपले भालेवर उभेवून येत असलेल्या घोडेस्वारांना व त्यांच्या बरोबरच्या पायदळ सैनिकांना पाहून चोरांचा नायक नागभल्लूक व त्याचे अनुयायी घाबरून गेले. त्यांच्या बरोबर हत्तीवर बसून जाणारे दुर्मुख राजाचे सैनिक घाबरून जाऊन परस्परांशी हलक्या आवाजात 'जातां?' असा विचारात आणण्याजारी धक्कून उभे राहिले.

नागभल्लूक मात्र स्वतःचा शावरून त्याच्या अनुयायांना म्हणाला- "काय रे, त्या शायंत राजाचे हलके सैनिक आपल्यावर एकाएकी चालून येतील, असे स्वप्नत देखील वाटले नव्हते! ते काही असो, आपल्याला भयानचे कारण नाही, आपल्या पाठीशी चांदाळ भल्लूक आणि उग्रदंड राक्षस आहेत."

"तराच हत्तीच्या मागे बळकू का, नागभल्लूक?" एका चोराने या शब्दात विचारले.

व्हायचा विचार बाळू आहे वाटते? तुम्हाला उभा फाडून खाईन, लक्षात देवा!"

नागमल्लाने रागाने एकदा हुत्तीवरच्या दोघां सैनिकांकडे पाहिले आणि चटविशी शोक्याचा फंटा सोडून तो हवेत हालवून उडवीत, त्यांच्यावर घाबून येणाऱ्या शत्रु-सैनिकांना संबोधन करून म्हणाला—"मी तुमचा एक मित्र म्हणून येत आहे तुम्ही बाह्यत तेथेच थांबा. तुमचे महाराज कोठे आहेत? आम्ही जूने महाराज, दुर्मुखराज यांना कैद करून बरोबर घेऊन येत आहो. बाम्हाला चांगलसे पारितोषिक मिळाले तर आम्ही जुन्या कैदी महाराजांना सोपवून परत आपल्या काटेने मिळून जाऊ."

नागमल्ल म्हणाला ते ऐकून अवळ येत असलेले घोडेस्वार व सैनिक यांबले. घोडेस्वारांचा नायक इतर घोडेस्वारांना मागे पांवापला सांगून एकदा घोडा पुढे घेऊन म्हणाला—"यात काही दगलवाजी तर नाही? किल्लाचा तटावरून आमच्या महाराजांनी व अधिकांनी तुम्हाला जंगलातून येत असतांना पाहिलेच आहे!"

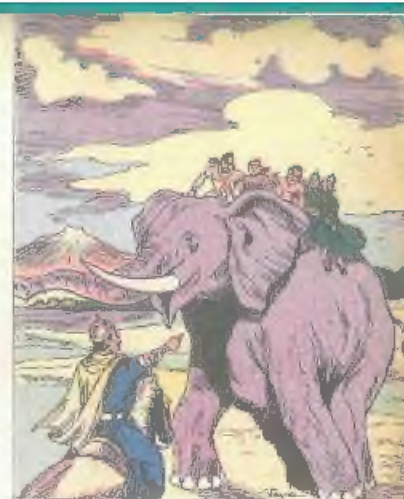
"दगलवाजीच करावचा हेतू असता तर दिवसा डबडब्या इतक्या घोड्यांना बरोबर घेऊन कोणी येण्याचा विचार तरी केला असता का? तुम्ही बलकावलेला किल्ला जने महाराज जिवंत अग्नेपर्यंत सरसिल नाही

व तुमच्या महाराजांचा जीवही पोचपातच राहणार. म्हणून तुमच्या महाराजांनी आम्हाला चांगलेच बक्षिस दिले तर आम्ही कैद करून आणलेल्या जुन्या महाराजांना तुमच्या महाराजांच्या हाती देऊ. परंतु त्यांना दुर्मुख महाराजांना विकत घेण्याचा ठराव मान्य नसेल तर आम्ही त्यांना घेऊन परत बरपवात जाऊ." नागमल्ल म्हणाला.

ते ऐकून घोडेस्वारांचा नायक, काय करावे या विचाराने, एकवोन मिनिटे, डोके वाजवीत उभा राहिला व हे वीरपुरुषांचा बोभणारे काय नाही हे ओळखून कवक शब्दात मिशा पिळवटून व आपली तलवार उगारीत म्हणाला—"परंतु तू कोण, कुल्ले नाव काय हे तर तू सांगितलेसच नाही?" अद्याप काय करावे हे तो ठरवून राहिल्यासारखा दिसला.

हा कोणीतरी बंदमती मूर्ख दिसतो आहे, असा विचार करून नागमल्लाने आपल्या फंटा शोक्याला चट्ट बांधला व म्हणाला—"माझं नाव नागमल्ल, मला सर्व नागमल्ल मालक म्हणून हाक सारतात. जंगलात चांगली बुद्धि अशी रानटी वनावरे करून तो विकत घेण्याची शक्ती असणाऱ्यांना विकण्याचा मी धंदा करतो."

"असं म्हण को! तू म्हणालास ते मी कामच्या महाराजांना जाऊन सांगतो."

असे सांगून घोडेस्वारांचा नायक बोडबाला मागे बळवू लागला, परंतु थांबून त्याने विचारले—"तुम्हा यादीमागून दूर काहीजण मिळून येत आहेत त्यांत राखससारखा एक आणि परतू हातात घेऊन असवले येत आहे तो खरोखरचा राखस आणि असवले आहेत की बामचे मंत्री म्हणाले तेथे त्यांची सोंगे करून आलेले कोणी आहेत?"

"ते कळाले या साठी तुमच्या महाराजांनीच स्वतः इकडे येणे बरोबर होईल? त्यांच्याकडून बक्षिसांची रक्कम हाती पवताच दुर्मुख महाराजांना सोपवून नंतर राखसाची व असवलाची माहिती मी सांगेन." नागमल्ल स्मित करून म्हणाला.

घोडेस्वारांचा नायक समाधान शाल्या-
सारखा मान हलवून तलवार वर उचलून
सेनिकांना म्हणाला-“अरे, हे पहा तुम्ही
एक पाऊलही मागे टाकलेत किंवा पुढे
टाकलेत तर तुमची डोक्या कुमच्या मानेवर
राहणार नाहीत. आपल्या प्रघाणांनी मांशि-
तल्याप्रमाणे हे सोंग घारण करून आलेलेच
दिसत आहेत. मी जाऊन महाराजांना या सर्व
गोष्टी कळवून परत येतो.” असे सांगून तो
आपला घोडा बळबून पळत निघून गेला.

किल्ल्याच्या फाटकाबवळ उभा राहून
सामंत राजा सूर्यभूपती ते सर्व पहात होता.
त्याने व प्रधानाने घोडेस्वारांचा नायक
जवळ आल्यावर त्याला विचारले-“अजवर

हल्ला करायचे झोडून त्यांच्याशी मंजणा
करीत होतात का?”

घोडेस्वारांच्या नायकाने सर्व गोष्टी
सविस्तर सांगितल्या व म्हणाला-“आण
त्याला मजिस्त म्हणून काही पैसे दिले तर
दुर्मख महाराजांना आपल्या हाती देऊन ते
परत जाणार म्हणताहेत!”

दुर्मखाचे नाव ऐकताच सामंत दचकून
म्हणाला-“म्हणजे दुर्मखराज अजून शिवंतच
बाहेर तर! त्याला रानगी वगणदांनी खाऊन
टाकले हे आपल्या हेरांनी येऊन सांगितले
ते खोटे होते तर! प्रधान, तुम्ही त्या हेरांची
तांबडतोब बोकी सडवा!” त्याने रागाने
हुकूम केला. मंत्री विचारात पडला. जितका
आणि काळजी त्याच्या तोंडावर झळकली.
म्हणाला-“महाराज, ते दोघे हेर शूत
किल्ल्यात नाहीत. मी त्यांना पुन्हा अरण्यात
पाठविले आहे. आणखी एक गोष्ट आता
बोलात सिद्धम चौकशी केल्यावर काळजे
की तो खरोखरचा राक्षस आहे व ते अस्वल
म्हणजे युद्धविद्या चांगले शिकलेले आहे
असे सांगते. या सर्वांहीन भोटी पाटण्या-
सारखी गोष्ट म्हणजे ते कैद काळस आणीत
आहेत ते दुर्मख महाराज नसतीलही.”

ते ऐकून सूर्यभूपती सामंताला कमाळीचा
राग आला. म्हणाला-“तुला एका सल्ला-
गाराच्या पदवीवरून मंत्रीपदावर बसविले.

हे महाराज पुढे माझा तुला मागवता
एसावा सामंत राजाला सल्ला देण्यापुरतीच
आहे, राजाला सल्ला देण्याची योग्यता
तुझ्यात नाही.” असे सांगून घोडेस्वारांच्या
नायकाकडे वळून म्हणाला-“सेनापती, ते
पुरते दहाजणसुद्धा नाहीत, त्यांच्याशी
समेटावी बोलणी करण्याची गरजच काय?
त्यांना निमूटपणे शरण घ्यायला सांगा!
ग्रान्य केले नाही तर मुसक्या बांधून त्यांना
किल्ल्यात ओढून येऊन या. बक्षिस
बगैरेच्या गोष्टीं मागातून पाहू!”

“तो खरोखरच राक्षस असेल तर
घोका आहे, महाराज!” घोडेस्वारांचा
नायक काप्या आवाजात म्हणाला.

सूर्यभूपती दातओठ चावून खेकसून
म्हणाला-“तुझ्या बरोबर जेवढे सैन्य आहे
ते एकच राक्षस काय, शंभर राक्षस असले
तरी त्यांच्या मुसक्या बांधून आणायला
पुरेसे आहे. मीच येतो बरोबर. कोठे आहे
माझा घोडा?” असे म्हणत धाईधाईने
दुरुआवरून शास्त्री उतरून आला.

एका नोकरीने घोडा आणून उभा
केल्याबरोबर सूर्यभूपती त्यावर चढविशी
बसला. मंत्री बाणखी एका घोड्यावर
बसला. खगोर सामंतराजा, बोनही बाबूला
मंत्री आणि सेनापती निघाले. किल्ल्याचे
फाटक ओलांडून बाहेर मैदानात आले.

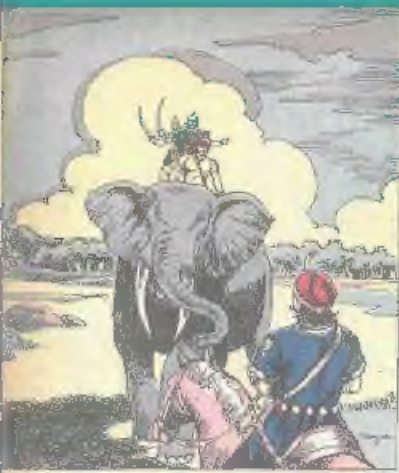

त्यांना येत असलेले पाहून नागमल्ल
अत्यंत उत्साहाने म्हणाला-“माझी युवती
बक्षस्वी झाली. सामंत राजा, मंत्री आणि
सेनापती आपल्या जाळघात सापडणार!”

“या तिघांना धरून दिल्याबद्दल दुर्मख-
राजा चांगलेच बक्षिस देईल असं वाटतं
का, नागमल्ल?” दोघां चोरांनी विचारले.

“अरे, इनाम बक्षिसच काय म्हणतोस?
दुर्मख महाराज आपल्याला एखादे संस्थानच
बहाल करतील!” नागमल्ल म्हणाला.
दोघे सैनिक म्यानेतून तलवारी उपसू
तायलेले राहून त्याने त्यांना धटाभले.

सामंत राजा नागमल्लच्या हत्तीबवळ
येऊन म्हणाला-“तू मागितलेस ते माझ्या

सेनापतींनी सर्वां सांगितले, व ते ऐकूनच जाचो आहे. मान्या राज्यात शिरून घाह्या फित्त्वघासमोर उभा राहून माझ्या-सारक्या एका राजाशी सौद्याच्या गोष्टी करतो आहेस का? ताबडतोब जा आणि आणि हत्तीवर दुर्मुखाने येवून कोणी आहेत त्या सर्वांना आणि त्या दोघां सौगाडघांना बोलावून येऊन ये. किल्ल्यात गेल्यावर तुला व त्या दोघां सौगाडघांना त्यांच्या त्यांच्या घोग्गतेप्रमाणे काय ते बक्षित देईन. दुर्मुख राजाने ठोके किल्ल्याच्या प्द्वज त्तभाळा की फाट-काळा सोबकळत ठेवायचे ते मी नंतर ठरवीन."

Fullscreen 127 16 / 68

सामंत राजाने ते म्हणूनच आपल्या मल्लाची खात्री झाली की आपली युक्ती फलस्वी. त्याला दुर्मुखराजाविषयी किंवा सामंतराजा सूर्यभूपती यांच्याविषयी प्रेम जादर किंवा द्वेष कमी किंवा जास्त असण्याचे काही कारण नव्हतेच. सूर्यभूपती आपल्याच घमेंडीत उग्रदंड किंवा चांदाळ भल्लूक यांचा अपमान करायला निघाला तर त्यात विनाकारण रक्तपात मान फार होणार यात त्याला थोडी रेखील संका मगहूदी. तसा रक्तपात होणे नागमल्लला बरोबर वाटत नव्हते.

नागमल्ल काय उत्तर द्यावे या विचारात असता हत्तीवर बसून येत असलेले दुर्मुखाचे दोघ सैनिक तलवारी उपसून ओरडले— "दुर्मुख महाराज की जय!" आणि उभे राहून सामंत राजाला संबोधून म्हणून म्हणाले— "कायरे ए, सूर्यभूपती! तुझ मरण आता चुकत नाही, बघ! दुर्मुख महाराजांना मरतीला सारा राक्षस आणि मंत्रयज्ञ असलेला चांदाळ भल्लूक आले आहेत!"

'दुर्मुख महाराज की जय!' अशा जयघोष ऐकताच सामंत सूर्यभूपती संतापला आणि सैनिक भे म्हणाले होते ते जगुंकाही त्याला ऐकूच आले नाही. येजारी मंत्री होता, त्याला म्हणाला— "या भूखर्ता आणि त्यांच्या पाठीमागून येणाऱ्या त्या सौगा-

डघांना, आपला सामंततामन्याचा आळख नाहीसा दिशते आहे, लौकर घोडेस्वारांना आणि सैनिकांना बोलावून यांना खंगसांत पडून जाऊ न देता यांच्या चारीबाजूला वेढा घालून कैद करा पाहू!" असे मोठ्याने सांगत सूर्यभूपतीने तलवार उपसली आणि बारांचा माथक नागमल्ल ज्या हत्तीवर बसून येत होता, त्या बाजूला चोटधावर बसून निघाला.

आलेल्या संकटाची कल्पना येताच नागमल्ल विचार करीत फार वेळ थांबला नाही. खंगेच त्याने तो बसला होवा त्या हत्तीला मागे वळविले आणि उग्रदंड राक्षस व चांदाळ भल्लूक दोघे होते त्या बाजूला जाऊन ओरडून म्हणाला— "चांदाळ भल्लूक मालक! उग्रदंड प्रभो! माझी युक्ती कसली. सामंत राजा आपल्या सवें सैन्याविशीं आपल्यावर झालून येत आहे!"

सामंत राजाने अपमान केला होता ठरी दुलक्ष करून, आपली स्वाभिभक्ती दाख-मायला हीच खरी संधी आहे, असा विचार करून संन्याने आपल्या घोड्याला ओरगेने पावकाचे दोन तडाखे ओढून त्याला नाग-मल्लाच्या हत्ती मागे फिरवून पळवू लागला, त्याचा पाठजाग करण्यासाठी घोड्याला सोडला आणि म्हणाला— "अरे देशद्रोही! थोबे! तुमच्या बवरीची डोकी उडविल्या-

विवाय महाराज सूर्यभूपतीच्या मनाला शांती मिळणार नाही!"

मध्यंतरी सेनापतीने आपल्या घोडे-स्वारांना आणि सैन्याला पुढे पायला खुण केली. त्या आघांच पुढे मंत्री व पाठीमागून सामंत सूर्यभूपती उग्रदंड व चांदाळ भल्लूक होते त्या बागी पोचले.

किल्ल्यावर अधिकार करणाऱ्या सामंत सूर्यभूपतीला गहताच दुर्मुखराजा उग्र होऊन तलवार उपसून ओरडला— "अरे, सामंत भूपती! मी परराज्य जिंकण्यासाठी निघालो असता संधी साधून तू माझा किल्ला बळकावलास का? ये, तुझे डोके मी आता या क्षणाला उडवितो." असे

म्हणत तो हृत्तीवरून सामंत राजाच्या घोड्यावर उडी मारण्यासाठी पुढे सर-सावला. सैनिकांनी त्याला अडविले तरी तिकडे दुर्लक्ष करून त्याने उडी मारलीच. परंतु घसरून खाती पडला. तरी चटविशी उभा राहिला.

ते पाहून चांडाळ मल्लूक औराने टाळी राजवीत म्हुणाला—“ओहो! केवढं घाडस रे! बंगलात एका विन्यासमोर तलवार उभसून पुढे पायची छाती झाली नाही या दुर्मुखाला, आतां किडला विसतांब व सिंहासनाची आठवण होताच शत्रूवर लेशाने झुंका करायला निघाला आहे!”

आपला शत्रू जमिनीवर पडलेला पडून आणि नंतर उभा झालेला पाहून सामंत सुर्यभूपतीला परमानंद झाला. म्हणाला—“ओहो! शत्रूच्या सरता कामा नये! ये असो पुढे, तुझे डोकें उडवितो!” वसे म्हणत त्याने घोड्याला दुर्मुखाकडे वळविला.

त्याच वेळी चांडाळ मल्लूकाच्या हत्तीवर बसून येत असलेल्या शिकान्याने चटविशी

सुर्यभूपतीवर सोडला. परंतु तेच दुर्मुखा आणि बाण घोड्याच्या पाठीला लागला. घोडा हिणहिणत मागल्या पायांवर उभा राहिला.

सामंत राजा खाली पडण्याच्या वेळाला होता तरी अगाम धट्ट धरून बसला. म्हणून त्याच्या जिवाचा धोका टळला. दुर्मुखाने सामंत राजाच्या मज्याला घोड्यावरून खाली ओढले आणि स्वतः त्या घोड्यावर बसून सुर्यभूपतीच्या बाजूला घोड्यावर बसून आला.

आपण छत्राच्या मध्ये अडकलो आहो, हे सामंताला कळले. त्याने घोड्याला मागे फिरवून किल्ल्याच्या दिशेने पळविले आणि सैन्याला धावध केलं. दुर्मुख राजाने घोड्याला टाच मारली आणि तलवार झाकाघात उभी धरून कर्कश आवाजात ओरडला—“अरे सामंता! पळवुट्या, थांब!” आणि त्याचा पाठभाग करीत निघाला. (क्रमशः)

माणुसकी

विक्रमावित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो झाडाजवळ राहणारा, प्रेत खाद्यावर काढून घेतले आणि तेथेही प्रमाणे मोन होऊन स्मशानाच्या दिशेने पाहू लागला. तेथेही प्रेतात बसलेला वेढाळ त्याला म्हणाला—“राजा, या जगात गुन्हाप्रमाणे शिक्षा नसते. त्याला उदाहरण म्हणून मी तुला रंगी नावाच्या दिवसा डबळ्या चोरी करणाऱ्या एका चोराची गोष्ट सांगणार आहे. हा लक्ष घेऊन ऐक.” असे सांगून वेढाळ गोष्ट सांगू लागला.

कधी काळी काजीवरम् नावाच्या गावी दिवसा डबळ्या चोरी करणारा एक कार बसवून चोर होता. तो चोरी करण्यात झटका हुशार होता की दुकानात मिन्हाडकाचे आणि दुकानदाराने वैसे ऐन दुपारी नाहीसे होत व चोरी कधी झाली कोणी केली कोणाला कळत नसे. धर्मशाळांतून सुद्धा

वेढाळच्या गोष्टी

यज्ञा चोऱ्या होत. चोराळा कोणी कधी पाहिल नव्हते. म्हणून त्याला ओळखण बाक्यच नव्हते. ज्याच्या घरी किंवा खिस्तानून चोरी होई तेवेळीच केव्हा कधी चोरी झाली, सांगू शकत नव्हते. शेतकरी, व्यापारी मरहारी नोकरी करणारे सर्वांना या दिवसा डबळ्या होणाऱ्या चोरीचा तडाखा बसत होता. बराच अमेपर्यंत त्यांच्या पैशाला कोणी हात लावीत नसे, एवढेच.

या चोरीच्या तक्रारी नगराच्या कोतवालकडे दररोज येत. त्याने चोराळा पकडण्यासाठी आपले हेर नेमले. परंतु काही उपयोग झाला नाही. त्या चोराचे नाव रंगा होते. त्याला पाहून कोणी त्याला

तले त्याचं कमव बळपदभुलच होते.

अधिकारी चोराळा पकडू शकले नाहीत त्याचे कारण तो सामान्य चोर नव्हता. सामान्य चोर ज्या परिस्थितीत व ज्या तऱ्हेने चोरी करतात त्या परिस्थितीत व त्या तऱ्हेने रंगा चोरी करीत गेले. त्याने ज्याच्या घरी किंवा दुकावात चोरी केली तेमुद्दा त्याला पाहून चोर म्हणणे शक्य नव्हते. म्हणून रंगाला कैद करायचे तर या सर्व गोष्टी लक्षात ठेवणे आवश्यक होते.

एकदा रंगाने धर रस्त्यात एका व्यक्तीकडून पैशाची थैली चोरली. त्या पिशवीत पैशाबरोबर एक चिड्डी ठेवलेली होती. ती एका बाईने लिहिलेली चिड्डी होती. तिचा नवरा मरणाचा टंकला होता व त्याच्याकडे संचायला पैसे नव्हते आणि औषध पाण्यासाठी पैशाची गरज होती. त्यासाठी ताबडतोब पैसे पाडवून तिच्या कनाळाचे कुंकू राखण्यासाठी विनवणी करून तिने आपल्या भावाला पत्र लिहिले होते.

ते पत्र शब्दबरोबर रंगाच्या अंगाचा धाकाप उठाला. तो ते पैसे घेऊन ते पत्र लिहिणाऱ्या स्त्रीला आजून बंदला. त्याने बराच पाऊल टाकताच त्याला शिपायांनी अटक केली. त्याच वेळी रंगाने ज्या व्यक्तीकडून ती पिशवी चोरली होती ती

व्यक्ती घरातून बाहेर आली. ती व्यक्ती दुसरीतिसरी कोणी नसून वेच पाळतून फिरणारा कोतवालच होता. विवसा डबळ्या चोरी करणाऱ्या चोराळा धरण्यासाठी जवळजवळ एक महिनाभर तो वेच पाळतून व पिशवी घेऊन गावात फिरत होता. त्याने टाकलेल्या जाळ्यात चोर सापडला. त्याच्याकडून चोराच्या मुन्हाची चवकशी झाली. त्यात तीच विवसा डबळ्या चोरी करणारा चोर असल्याचे मिळू लागले. परंतु कोतवालाने, हापुडे चोरी करणार नाही अशी जपय रंगाला ध्यायला लावून त्याला सोडून दिले.

वेतमालाने येथेच गोष्ट सांगून विचारले— "राजा, कोतवालाने इतके दिवस परिश्रम-पुष्क मेहनत करून चोराळा पकडले आणि त्याला काही एक शिक्षा न करता कसं काय सोडून दिले? त्याला शिक्षा करायची नव्हती तर त्याला धरले कशासाठी आणि त्याची चवकशी केली कशासाठी? या सवाबे समाधानकारक उत्तर माहीत असून तु

दिले नाहीस तर तुला माहीतच आहे, तुम्हा होण्याची बांधर बकले होऊन तुम्हाच पायावर लोळू लागतील."

विचाराविले म्हणाला— "कोतवालाला चोराळा कैद करण्यात कष्ट काय झाले? चोरात माणुसकी असल्याकारणाने चोर सापडला. माणुसकी नसली तर कोतवालाला जाळ्यात तो सापडलाच नसता. कोतवालाने चोराळा सोडीमुद्धा शिक्षा केली नाही व चवकशी सर्वासमज केली त्याचे कारण, रंगा आहे कसा हे कोणाला माहीत नव्हते. त्याचा तोंडावळा पाहून त्याला मिळाल्या-नंतर त्याच्या हातून चोऱ्या होणे शक्य नव्हते. तोच चोर असल्याची गोष्ट सर्वांना कळाली. पाचसाठी कोतवालाने जाहीर चवकशी ठेवली होती. म्हणून त्याला शिक्षा केल्याशिवाय सोडून दिले."

अशातऱ्हेने राजाचे मीन तंग होताच वेताळ प्रंतसह अदृश्य झाला आणि पुन्हा सोरोला जाऊन कोबनळू लागला.

(कॉपीत)

दिवाणाची निवड

कांभोज देशात दिवाण सुमन फार हुशार होता. उतारख येस घालून तेन्हां त्याने आपल्या जाती' एका मोठे व्यक्तीची निवड करण्याचे ठरवून महाराजांना तसे कळविले आणि या पत्राबरोबर योग्य तरुण संकळीताने पाठवावे असे जाहीर केले. त्याबरोबर त्याने देशभर इथली पिठाविती, धवडी ऐकून कित्येक उभेदार त्याला घेतायसा आहे. दिवाणाने राजधानीपासून एका मैलावर एक डेरा घालून सर्वांनी तसे घेतायसा याचे असे कळविले. पुष्कळ लोक घेतायसा आहे. परंतु सुमनाने त्यापैकी दोघांभोज निवड केली. त्यांची घेवतची परीक्षा घेण्याचे ठरवून त्याने दोघांना बोलाविले व म्हणाला- "तुम्ही स्वतःचा जीव धोक्यात घालीत आहात, हे पत्र स्वीकारून. तरी ही अमानदारी तुम्ही स्वतःवर घेतली पाहिजे. या एक पत्र घेतो, ते तुम्ही महाराजांना नेऊन घ्या. ते अर्ध्या घाटेवर एकाने व उरलेल्या घाटेवर दुसऱ्याने न्यायवे आहे. परंतु कोणी ते कायता कायता येई.

धर्मदत्त व सुमन या राजाचे ते दोघे उभेदार पत्र घेऊन गेले. प्रथम अर्धो घाट सुमनाने घेऊन दिवाणाने त्याने ते पत्र घाटेत लवचकपणे कटून घातले आणि पाहून जाऊन बघावून धर्मदत्ताच्या हातात देऊन तो पळून गेला. धर्मदत्त पत्र घेऊन सगळे दरबारात गेला आणि विदुषकाच्या हाती महाराजांकडे ते पत्र पोचते केले. त्या पत्रात- "हे पत्र आपल्या हातात पोचते करवाच्याला ताळताना घ्यावी जावी," असे लिहिले होते.

राजाने धर्मदत्ताला कार्या बाबी अशी आज्ञा केली.

धर्मदत्त संगेव म्हणाला- "महाराज, आपल्या हातात पत्र पोचते करवाकरा विदुषक आहे. हा मला कां शिक्षा?"

सुमनाने धर्मदत्तालाच वैवाचिगी अथवा महाराजांना सांगितले.

गुणीमूलगा

राखवराव नावाच्या एका श्रीमंत शेत-कन्याकडे सद्गु नावाचा एक तरुण मुलगा नवताच कासाला लागला होता. राखवराव हे भयंकर तापट व क्रूर स्वभावाचे असल्याचे सद्गुला नोकरीवर लागण्यापूर्वीच कळले होते. तरी सद्गुने राखवरावाकडे नोकरी करण्याचे ठरविले. राखवरावाच्या बरी काम करून त्याची नोकरी सोडून आल्या इतर पोण्यांनी सद्गुला राखवरावाच्या दुष्टपणाची तिखट-मीठ काढून पुष्कळ माहिती सांगितली होती, तरी सद्गुने तिकडे दुर्लक्ष केले.

सद्गु कामावर लागला त्या घटकेपासून राखवरावाचा कडकपणा आणि क्रूरपणा सुरू झाला. राखवराव सद्गुला स्वस्थपणे जेवणुदा देत नसत. तो पाणी पिक लागला की, मोकलेपणे पिक देत नसत. तो जेवा-पणा बसला असला की काहीगरी काम

सांगत ते त्याला घातावरून उठवीत असत. मधरात्री सद्गु गाढ सोपेत असता त्याला उठवून त्याला काहीतरी काम सांगत. परंतु सद्गु हसत उठून उघा राहू व त्यांनी सांगितलेले काम करी.

म्हणीने दूध दिवले नाही की त्याबद्दल सद्गुलाचे शिक्का लावला लागत. एकदा शेतार कोपल्यास पीक वाढून गेलेले दिसले तेव्हा कार्याशिवायच राखवरावांनी सद्गुला ठोकून काढले आणि एकदा घरच्या कोवड्यापैकी एकीला बोक्याने घरले तर त्याबद्दल सद्गुला चोप बसला.

अशा तऱ्हेने राखवराव सद्गुला किती दुष्टपणाने वागवीत असले तरी सद्गु ते सर्व हसत हसत सहन करीत आला. कधी सद्गु हे सर्व कां सहन करीत जाहे, याचा विचारही राखवरावांच्या मनाला कधी शिवला नाही.

१९४३ मद्रास हुतक्या कृपपणान
 १. जाल असलेले म्यांख्या वायवाला मुठीच
 २. नसे अशा गंधसाकारक्या पती-
 ३. विचारी किन्तु कथं समार करील
 ४. ली हौलो बायकाच तो तिला सहन
 ५. प उवाय भागेंच नव्हता, पूर्वी किन्तु
 ६. बाबूरावच्या म रहाणारा आणि
 ७. शापाच्या कंटाळून सोडून निघून गेली
 ८. होती सधू तसाच पगार घेऊन तिघून
 ९. आईल असे तिला वाटत होते परंतु सधून
 १०. पने केले नाही त्याला बालकाच्या त्या
 ११. मरणाचा काही त्रास होत आहे, असे
 १२. खर तिला कधी दिसले नाही मधु
 १३. माहान मज कमल करेच बंगी जता
 १४. तरी काम मधु करे त्याच कमलता
 १५. घटन इतर आचर करील की राघवराव
 १६. रजा पलायन हुतक्या कृपपणान का वागवोने
 १७. नहेत !

दावजी राघव वायव्यकोनधर हुत
 १८. मालावून विनागळ कोठे तु हुतक्या
 १९. मान व आस्थान काम करतास आणि

२०. मला किन सादत आज घरीन जाई
 २१. तु हे कुन करय मजम करनास ? हो तुला
 २२. तुझा पगार देते आणि वर द्या वगे २३
 २४. तू नाकरी सोडून पो कसा ! इपगे वर
 २५. नोकरी करून सुखाने चार घास खा
 २६. भन वा ब्रा म्हणता आहे तुम्ही
 २७. मला आईसाख्या आणि बालक वायवायन
 २८. खाहून मलाच वाय नाही का मागावत
 २९. आणि मारीन ? मद्र्या हितासाठीच तर त
 ३०. अस करतात, तुमची बोवांची मया माझ्या
 ३१. हातून भडावी, एवढीच इच्छा आहे'
 ३२. सधू म्हणाला

३३. त मने आहे तुम राहून राघवरावारी
 ३४. पकले त्यात कराली यथायक पकय
 ३५. मायके वाटल मयन वा मयन गढा एवेह
 ३६. प्रम दासविणार नाही एवेह प्रम व विवदाय
 ३७. एक करारी गोम्या दासयला आहे त्या
 ३८. क्षणापासून राघवरावने मद्रास मयन व्या
 ३९. मुलासारख फटालच तराविले व त्याला
 ४०. मागहाण करण व गोव्या दण सोडून दिल

प्रामाणिक पो-या

चंद्रराव रेणाच्या पेनीअरळ वगून मद्र्या
 करीत असता त्याचे दासका लक्ष्मी
 यऊन म्हणाली कथ्य ही श्रवून आपल्या
 सक्या पगन सान्या नाहान तुम्ही नव्या
 पापुल्या कामाळर लावयत आणि म्याच्या
 बर 'वडवाम' योकुन वकल्या चरासली व ऊने
 जा, म्हणून म्हला पाडविलत अजून तो
 आला नाही आता काय करायब ?

चंद्रराव बक्या चरायला घळत गेवला
 एव पापुल्या खाधान असता त्यांचे मित्र
 रामदास गोपू नव्याच्या मुलाला घळत
 जाल आणि कामावर लावून वे, म्हणून
 त्याला ठवन गेले त्याच दिवशी गोपूला
 बक्या घळने जायला चंद्ररावान सांगितले
 वक या पापुयाची वेळ जाती, परंतु गोपूचा
 पत्ता नाही

मल्या विव्वासावा नहेल तर रामदास
 त्याला नकाला घेऊन येईल ? येईल लीकर

विषय काण नाही मर न मर रंढ
 मवानो वायवावी मयाजून धाननी
 परंतु म्याला नतान माक धाविधत जाल
 हात लावण मयाग ता वकयाना घळत
 कोठ 'मघत गला तर चकला फाड
 गांधायत ?

चंद्ररावांनी काम मयन पहा वद वल
 आणि बाहेर भावेसावर घळत मर न मर
 वेव्हचयन प मया वकयाना घळत पगन
 आला चंद्रराव आणि लक्ष्मी दाघाव नव
 भांडयात पडला

गोपू दिसायला मोला आणि विव्वाक-
 पात्रच असा वाटे परंतु चंद्ररावांनी त्याची
 परीक्षा घ्यायचे ठरविले गोपू घरात
 आडलोट करी तेव्हा चंद्रराव दररोज
 पावली पैसा किना असच काही कोठतरी
 दाकून ठेवीत गोपूने एक पैसा देखील न
 घेत, त्याला व सापडल वे मालकाला

केवा साल/कणीला भागून दिले. म्हणून नदराचा गोपुवर बाणली बोझ विषयस बसला

'गोपुवर सगीच सशय करोत बसण्यात अर्थ नाही तो बांगला विसतो आहे!' असं मनशा ठरवून त्यांच्या मनात काही एक सशय नसल्याच त्यांनी बायकोला सांगितले

बायको म्हणाली- अहो, सुरवातीला ही मुल चांगली बागतात पुढे चार दिवस गेलं की यांच गुण बाहेर पडू लागतात "

गोपुच्या प्रामाणिकपणाची बाणली एक शेवटची परीक्षा घ्यायचा विचार करून चंद्ररावानी आपल्या एका मुसलमान मित्राला काही पैसे देऊन त्याला काही मांगून पाठविले

गोपु बक्या चरायला घेऊन गेल्यावर ती मुसलमान मित्र गोपुला रानात भेटला. म्हणता 'काय रे मुला की वहा हवन देतो मुला, तु मला एक बकरा देतोस का ?'

तुम्ही! माझा याल्ल्याला जाऊन विचार! गोपु म्हणाला

त्या मसलमान मित्रात बक्याचा भाव जाहीरला अशा शब्दांनी एका बक्याला शबर लागू शला म्हणाला गोपुन याला विचार केला व म्हणाला- मर या आणि शबर रुपे बळत एव न त्या मुसलमानाला एक बकरा दिला.

सध्याकाळी गोपु बक्या वरी बकरा आला तेव्हा चंद्ररावाना जाऊन भेटला व म्हणाला अहा कणीतरी बहा पोर मुसलमान आला आणि शबर रुपय दऊन एक बकरा विकत घेऊन गेला हे घ्या ते पैसे या पेशाना आपल्याला देता बकरा विकत घेता येईल असा विचार करून ती गो बकरा विकला असे बाणून त्यान शबर भण्य चंद्ररावाना दिले

तेव्हापासून चंद्रराव किवा त्याची बोभागीकी कोणीच गोपुवर संशय घायत सोडून दिले

देवाशीव लबाडी

एक नवरात राण्या नावाका व्यापायी रहात बस. ती दररोज दुकान बंद करतवेळी पैसे देणाऱ्यांचा गणना करून देवा हा पेटीत ठेवलेल्या पैशाला जागी ठाऊ लावता

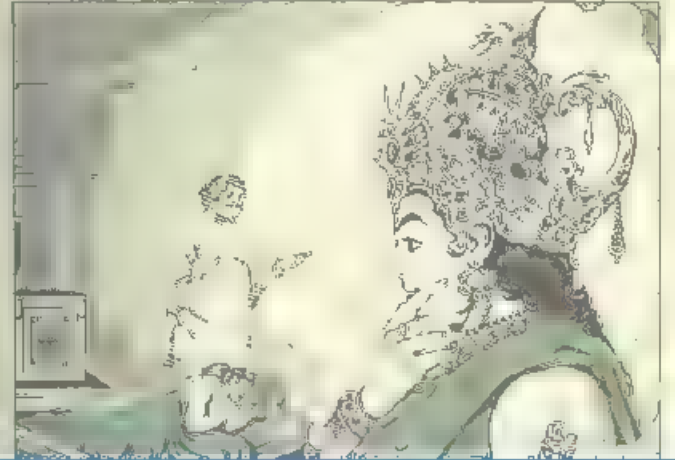
'हो ना म बकरा रुपय एक लागळ कोडीने' हा दररोजचा प्रघात होता

एक महिना लोटला परंतु गणनेतने एक देखीन लागळ देवामागीर कोडला नाही 'को देव एकला गणनेटच्या बघ्यात आला व म्हणाला- 'किपक दिवस'पासून तू लागळ पाजिये म्हणत बोलिस परंतु एक लागळ देखीन फाडला बाहीम बसे का ?

कस बाणून देवा न राऊ फाड पण देवाचे विकत घेतले हेत पडून विकत लाग्यता म्हणजे निज तुन पस काडून पाडियेन नाही का 'लाज पणन पस काडायव म्हणजे पेशाना देवा लागला पाडिये को पड पेशाना काण हल नालु नथ पयाठाव लागळ फाडायचा म्हटल होने नाही का ? आतां तुच बस ही लागळ फाडला असल

२२ तुच हसन असतास की नाही ? गणनेट म्हाणला

२३ हा देव तरी काय करणार सांगा व चलन पडून निहलन आला आणि अनघास पावला

स्वरे धैर्य कशात ?

चंपाची आई लहानपणीच वारली. म्हणून चंपाच्या लाडात मुलगी लहानाची मोठी झाली ती कमाळीची घाडही होती काळोखात एकटी हिंसायची थारा नाही म्हणून धार लिहण्या उघडपा टाकून झोपायची यावाच्या टोकाला देऊळ होते तेथून काळोख पळत्यावर परत मायची कोणाशी कसे व काय बोलायचे वगैरे गाप्टीची तित कधी पर्वा केली नाही.

चंपाचे लप्ताचे वय जवळ पत चालले तमत्ती तिचे बडील राजाराम याला काळजी वाटू लागली त्यांनी तिला कितीदा समजावून सांगितले की मुली, तू ही जी घाडसारी कामे करतो आहेस ती मुलीच्या जातीला धामत नाहीत. परंतु चंपा म्हणून विचून जाई.

तिच्या साठी म्हाळ घोघायला राजाराम परगावी गिवाला शेवटी तिला बघावून

गला-“रावीच्या वेळी मभाळून रहा वर का ? तू घरात एकटी आहेस”

बाबा! मला असं कुठ्ठा पन्हे सायन भितरी का हो करला ? तुम्ही जयकी निविचतपण वाजून था, कोठ ते ? चंपान चिडक्या स्वरात उत्तर दिले

राजारामान घरातले सर्वे ईसे आणि दागिने एका फडक्यात गुंडाळून जव्या कपड्यात झाकून ठरवून आणि मिळून गेल्या बावा, फारच काळजी करतात येव, म्हणून बापांनी छट्टा करीत चंपाने दार बंद करून दाराला कडी लावली. नंतर जवून झाडून परसात साट टाकून पडून राहिलो

तिला बोळा डोळा लागला जनेक, बाहेरचे दार कोणी जोराजोराने वडवयला सुरवात केली चंपाने चटविशी उठून दार उघडले तर समोर सुधार पचचांस वर्षांचा एक तरुण उभा

काण तुम्ही, काय पाहिजे तुम्हाला ?” तिन त्याला विचारले.

त्याने चटविशी घरात शिरून दार झातून बंद करून येतले आणि मुरा दाखवून म्हणाला “बाबा बोलावे घरातले बाग दागिने व पेमे कोठे आहेत ते दाखव.”

अकरमान घडलेल्या त्या घटनेमुळे चंपाची बरेचडीच बळली

चाराने आपला मुरा तिच्या गळघावर ठेवला व म्हणाला-“ही तुजी सोंप चालणार नाहीत चटकन काय ते कर.”

‘आमच्या घरात दागिने आहेत कोठे ?’ होते ते साद बाबा लग्न ठरवायला गेले आहेत त्यांच्या घरी घेऊन गेले आहेत प्रसगावघान राखून चंपा म्हणाली

तिच्या बोलण्यावर जोराचा विडवाव बसला नाही त्याने सर्वे पेट्या उघडून पाहिल्या त्याला फुटकी कवडी सु. सापडली नाही बापाच्या हुशारीबद्दल चंपाला मानद झाला

चोर सतावून चंपाच्या गळघातली सोन्याची साखळी तोडून घेऊन मागच्या दाराने पळून गेला. ती साखळी तिच्या बाबांनी तिच्या लग्नाच्या वेळी गळघात काही प्रसावे म्हणून बरेच पेसे खर्च करून करविली होती ती गेली म्हणून चंपा ओक्साबोवडी रडू लागली तिला तिच्या हट्टीपणाचे फळ भोगायला लागले

दुसऱ्या दिवशी तिने बाबा आज्ञावर तिनं घडलेल सर्वे वृत्त सांगितले

“जातों रक्त असमात काय अर्थ आहे ?
धाडस म्हणजे मूर्खपणा नव्हे ! मध्यरात्रीच्या
वजे कोणी वार बाजविले तर तू एकटी
गुलगी असताना दार उघडणे म्हणजे धैर्य
का ? केवळ मूर्खपणा आहे ! भय आणि
सावधानगिरी यात फरक आहे ! पैसो काळजी
पूर्वक ठेवण रात्री दार लावून झोपणे
काळोशात दिवा घेऊन जाणे म्हणजे
भीती नव्हे त्याला सावधानगिरी म्हणतात
धैर्य म्हणजे, समोर आदली समस्या, किंवा
संकट आले तर निघड्या छातीम त्याला
साठ दण होय तशा परिस्थितीत किंकरतंय
विमूढ होणे म्हणजे भीती ”

चंपाला तिचा मुलपणा आणि बर्फिकोरी
सहृदय कळू लागली

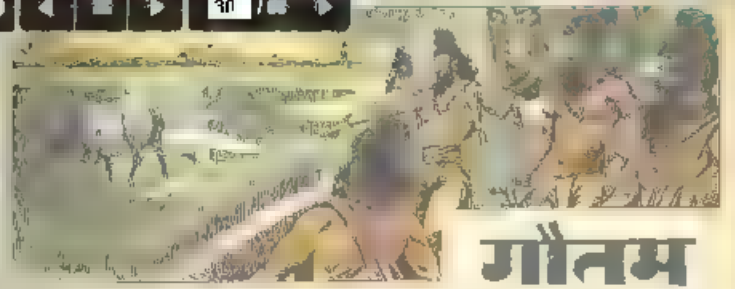
ही गोष्ट घडली त्यानंतर एका महिन्यात
चंपाला पहायला लोक आले. मुलाच्या
आईने चंपाला पाहून ती पसंत असल्याचे
सांगितले आणि त्याची झूण म्हणून तिच्या
गळ्यात एक सांग्याची साखळी घातली
ती पाहून चंपा दचकली. तिच्या गळ्यातून

चिंमं मान बर काढून नव्या मल्लाक
पाहिल आणि जवळच घाबरून गेली तब
होती तिच्या गळ्यातून पाहिली ताहून
नशाग चोर !

ती चढविशी पुरात विष्टा पकी अणि
बापाला म्हणाली-“बाबा ! मी साखळी
चोरून घेतोय तू तब मुलास आहे !
श्रीव मला तरी मी त्याच्या री लला करणार
नाहो !

गवागम हुनून म्हणाली “तरी” तु
पुन्हा आपला मूर्खपणाच जगाला दाखवीत
आहेस ! तारी परिस्थिती समजून घेतोय !
शिवाय बोलून टाकणे म्हणजे धैर्य नव्हे !
त्याने तुला दवळत पुन्हा का पाहिल आणि
तुझ्याची भान कमावणे ठरविले परंतु
तुझ्यातली ही उणीव जाही म्हणून त्याने
चोराचे सांग कल होणे त्याच्या भान
झालेला कळल्यावर ती घडली नला पहायला
आली असत !

जात असण्या मात्र खरो झाली

गौतम

ब्रह्मदेवाने अहिल्या नावाच्या एका बाल्या
कावण्यावरी स्त्रीची सृष्टी केली आणि
जो कोणो पृथ्वी प्रदक्षिणा करून माफी
पाडेल त्याला ती स्त्री पत्नी म्हणून मिळेल,
असे त्याने सांगितले. अहिल्येची प्राप्ती काही
पा देऊन पर, दानव व मानव सर्वात बळा-
आढ त्यामधी आणि ते पृथ्वी प्रदक्षिणेला
निघाले. गौतम मुनींनी एका वीत असलेल्या
माईला प्रदक्षिणा घेऊन घेतलेला प्रदक्षिणा
हो अक्षयक्षणायाग्यकी व असल्याचे ब्रह्मदेवा
काढून मान्य वरतून घेऊन अहिल्येची विवाह
केला अहिल्येच्या शेटी गौतम मुनीना
पुढारीक होवोवा गुलगा झाला

अहिल्येच्या सोदरीवर इंद्र भाळला व
मध्यरात्र गुलगावर कोबड्यासारखा
अडगला गौतम ऋषीना वाटून की पहाट
झाली व ती प्रातःपिथी व स्नानाभ्या
आट पोथ व री निघून गेले लगेच इंद्र

गौतम मुनींच्या आश्रमात शिरला आणि
रावभर अहिल्येच्या सहवासात राहिला.
ते कळल्यावर गौतम ऋषींनी अहिल्येला व
इंद्राला खप दिला

ब्रह्मदेवाने गौतम मुनीना बर दिला की,
त्यांनी बाप्य पेरल्याकरीवर त्याला संकुर
येऊन रोम काढले व पीक तयार होईल

एकदा दुष्काळ पडला व देशाला विपरीत
स्थितीत नीट हावे लागले. सब मुनी
गौतम मुनींच्या आश्रमात आले गौतमाने
सर्वांना कित्येक दिवस अन्नाचा पुरवठा
केला गौतमांचे ते वेमब पाहून मुनी ईर्ष्या
करू लागले त्यांनी मायेने एका गायीची
मृष्टी केली आणि तिला गौतम मुनींच्या
शेताने सोडले व गौतम मुनीना गायीन सर
शेत फलत केल्याचे सांगितले

गौतम मुनींनी तोडून त्या माईला
हाकीत शेतानेले भवबलक पाणी निच्यावर

गौरीवर पडले आणि तळमण ती गार्डे मरण पावली

'छे बुवा! या गोहंतकाच्या घरी आम्ही नाही जवणार!'" मुनी म्हणाले

गौतम मुनींनी त्यांच्या समोर हात जोडून त्यांना विचारले-"बाह्यच्या पापा-तून मुक्ती कशी मिळणार?"

मुनी म्हणाले "संजली गाय रया जागी पडली आहे त्या जागवरून गंगा नदी वाहू लागेल असे केल्यास तुम्हांला भीहंत्यच्या पायातून मुक्ती मिळेल"

गौतमान शोकगर्भे व्यान करून तपस्वयां गुरू केली व गंगेचा प्रवाह त्यांच्या गता वरून आईल असे देवाला साकड घावले शंकरान दशन दंडून आपल्या कैसाची हाक घेत काढून देऊन ती पिळायला लागितल

गौतमाने ती दट नेंडून गार्डेच्या अंगावर पिळकाव गाय जिवंत झाली व स्वीकचे लघून तिघून गल्ली गौतमान ती नदी आपली म्हणून तिच नाव गौतमी झाले आणि तिन

हे मावही पडले

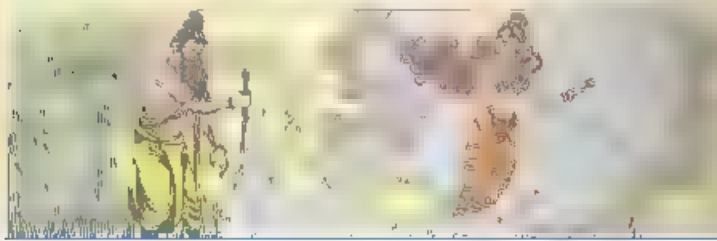
आपल्या घरी अन्न ग्रहण करीन असेच असा कृतघ्नपणा केल्याकडून मुनीवर मरण वून मुनींनी त्यांना 'पासही नहा' असे शाप दिला

एवढा गौतम मुनी, दह्यादन राजा राजाच्या घरी गेल व जेवायला

म्हणाले त्या राजान त्यांना एक भाज जेवायला काढले. एके दिवशी जेवणान मास काढल गेल. गौतमान राजाला व विवाह होे असा शाप दिला

असा माणितल्यावर गौतम मुनी म्हणाले तुला रामाचा स्पर्श आला की गिळ पाव कर आईल

गौतमान म्यायसुत्राची रचना करून व्यासांनी त्या सूत्रांची निदा केली याने व्यासांना तुझे तोंड पाहणार नाही असा प्रतिज्ञा केली सुडच्यात डोळ्याची पट करून त्या डोळ्यात ती व्यासांना दाख असे

दया व लक्षा देवांच्या सुमंग अर्ज्ये जाण होशोच त्यांची राजधानी वल्कपुर हो वंगज शाही वापनामुदा वळी गायक्या अर्जुन शिवाय ते त्या राजा या शक्य करून

हे मुनीन तिकना तरी त्यांच्या मनात सुखापान झाले नाही त्यांना

घरात शिरलेली फितूरी

सुमेल पर्यंताने बळनाथ तोंडाच्या एका रचिहाणे उपपत्ती करून बसु देवाना प्रसन्न केले आणि ते त्या कटून त्यांना मरण येणार असे शाप वर प्राप्त केला

बळनाथाना बघार घई झाला स्वाने एवढे करून अर्बकी पत्रांचा पदासव करून त्यांची गळी जिकली आणि त्यांच्या शर्याचाराने प्रेतल हो हाकार उडार गेल

बर्जनामाने इशारा आह्वान केने की
 मुहाम्मा रे, नाहीतर जाऊ लाग
 उठ करी कराब या बिचारत

देवांनी बख्शभाला मुक़्त विकले
 प्रभाव अह अह बने न केने
 परखने की बख्शभाला केने न
 शाय बाख्श बिचखन उबल करायला
 न हो किल्ला नष्ट कराबचा परंतु
 किल्ला दुबोध होता

एक देवः प्रभावकी शरणालया बाली पहार करीत अमन अहम परखिलने गजहम तैय जाऊ व
 निष्ठा सभा भावतु नापने प्रभावकी शरणालया अस्कोभला गली

बर्जनाभाया इध बरणी देवाला अकय
 लवाने तरी मानबाला ते हाथ्य होने
 हाकला कुख्याला मुलाय प्रवृत्त
 अह त्वावर या कापी नावरा
 उपधान हाईन अस इद्वानर बारने

राजाबाकी भाली प्रभावकी हाक
 तार इने बख्शभाला के निष्ठावर
 निष्ठा अह बर्जनाभाया अस्त एम

त्वाव मुभागीस बख्शभाले आपल्या
 मुलाता नुत्य जिक्वायला भड
 नाबाल्य भला अगवलिड नयचा
 बायाला कोबाबने परंतु भड
 बचपुरोना काज अस्तता देवाचा त्यास
 पळवने तेन

सायन सत्रात या सत्रातून बाई आणि नव्या बाईच्यात संबंध जुळून येईल व त्यांचे परस्परातील दूर कमी होईल असेही त्याला वाटत

जरत्कारूचे नागकन्या जरत्कारूशी लग्न झाले व त्यांना एक मुलगा झाला त्याचे नाव आस्तिक असे ठेवण्यात आले पुनोत्पत्ती झाल्यानंतर पितृवृक्षांतून जरत्कारू मुक्त झाला व त्याचे मन पुन्हा बाह्यचर्याकडे वळले. काहीतरी कारण सांगून बायकोला, मुलाला व संसाराला सोडण्याचे भनाई आत्मघात करतकारूला अनुकूल असे व त्या ही मदती मिळाली एक दिवशी मधोस्ताची वेळ होती तेव्हा प्रेतोने जरत्कारू आपला बसत घाला गावा फेड बायकोने आणि अपमान वेळा पाहिले म्हणून बायकोने मोठा करून जरत्कारू बायकोला म्हाली व संसाराला सोडून निघून गेला.

आस्तिकाने ज्योत्स्नाचा मुलगा प्रमत्ती पावले अजून अंधश्रद्धांचा अभ्यास केला आणि नहान वगैरेचा पोर विद्वान म्हणून

परीक्षित राजाला नक्षक नाथ व नाग बाबला व परोक्षित राजा मरण पावला त्याचा प्रतिकार करण्याच्या हेतूत परोक्षित राजाचा मुलगा जनमेजय याने नागशत्रू आरमिला

नागवशावर बालर प्रक्षम म्हणून वारिष्ठा काचे आई नागकन्या जरत्कारू आपल्या मुलाला म्हणायची ती जन्मजयाने आरंभल्या नागयज्ञाला ती आणि बायला व ते करून ती नागयज्ञ थांबव

आस्तिक नाचत झाला यला त्याची विद्वाना पाहून जन्मजय प्रभय घाला पत्र समयी जन्मजय बाह्यांना इच्छित जात देत होता आस्तिक हनेक्या नहान वयाचे इतका पोर विद्वान झाले पाहून राजा न आस्तिकाला बाय बाटली व अगोने ध्यायला सांगितले

आस्तिकाने नागयज्ञ बंद कर ती अशी इच्छा प्रमत्ती करी व जन्मजय जरत्कारू राजाचे पत्ते पावले

केर काढणारा राजा

सुद्धाचे वारक वर्षापूर्वीची गोष्ट आहे कर्नात पातान एका राज्याच्या मारीवर जन्म घेवारा राजा राज्य करीत होता तो मरणजात राजा होता परंतु गौरवक्षेत्रात तो होता अविदाहित नित प्रत्येक कन्या भक्त्यापाठवाय लेख करतच तोही जस जस घेतला परंतु ठरविले होते

या वळाने व जेवजमज्जा राजा क्वचित जेवत एक मुलगा जाले तो पोर सुद्धा आणि तिया लोचकांचे हवाले जात धासल्या रोख्यान सर्वत्र परगळी पुरूषोत्तम राजाला जेव मुलगी घेव्य हाईल असे तोस म्हणत तशीच सुंदर व गुपचरी जाल ती

ती जाली पुरूषोत्तमाच्या वडिलांना जेवत राजा काचिराजाकडे पुरोहिताला म्हणत मुलगा मागणी घातली मुलीला

पाहण्यासाठी थांबवतच सर्वे तयारी जाली काचिराजाने पाहण्याच्या उतरण्याची उत्तम व्यवस्था करून राजांचित सवे वडदाय व खली आणि प्याल हव्या भक्षकाच्या सवे माहटांचे माहिती काढून घेतली

पुरूषोत्तम हा उच्च कुळात जन्माला आणि शुद्ध विद्वान निष्पात हाय तो शक्तिशाली राजकुमार सुद्धा होता शिवाय त्या ठिकाणी नैपत्यलपात तो भवेत उच्च कुळात जन्माला हाता पाहून जन्म माहटांची माह म्हणजे सर्व राजकुमार जमले असता पुरूषोत्तम व काचिराजाची राजकन्या यानी परस्परांना पाहताच परस्परांना मनाने वरले होते

बघा तऱ्हेने सर्व प्रकारे पुरूषोत्तम आणि काचिराजाची राजकन्या यांचा विवाह योग सहजी जुळून आला होता ते क्वचित राजालाही पसत होते ती गोष्ट कळवून

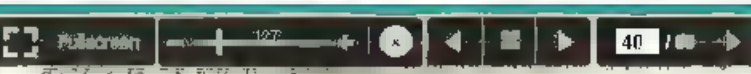

भबध पक्का झाल्याचे कळवावे यत्ने कचि-
राजाच्या मनात होतं पुढोत्तमाला मुद्धा
वाटल की हा सवध पक्का ठरल्यासारखाच
आहे व त्या रवदेवा परतला

परत परत नम तिबून गेल्यावर कचि
राजाच्या मनात एक शका ज्ञाना ती
अशी

गंधर्वादीय राजे फार जोडे चकत होते.
गंधर्वादीयपद्धती ते जगज्जायाची आराधना
करत असत होते जगज्जायापुत्रीचे भूषणसिद्ध
देवालयमुद्धा या गंधर्वादीयांनीच बाचल
होत त्या देवाची सेवा करण होच आपल
परमभगवत् असल्याचे गंधर्वादीय पिढ्यात
विह्या मानीत आसत होते

होती प्रत्येक राजकुमाराला मन्वाची
केरसुणी घेऊन देवालय नाडवे लया
त्याप्रमाणे पुढोत्तमही वळतात जाऊन
उत्सव नातू झाला की देवाची मन्वा व गेल
वसल्याची एक सूचक सेवा म्हणून देवळा
तली ज्ञाना सोम्याच्या केरसुणीने दवरवी
काढीत असे

ते कळल्यावर कचिराजाच्या मनात
बदल झाला आपण फार वाडणाऱ्याला
का बापली मुलगी घेऊन त्याला आपला
बावई मानायचे? ते कोणत्याही पर
स्थितीत शक्य नाही त्याला पापण्या
कुलीत तेजा फार अभिमान होता असे
सामान एका दूताकरवी पुढोत्तमाला अडि
काकड दूत पाठवून कचिराजाने कळविले

कचिराजाने दूत जोडला नंदका एकत्र
पुढोत्तमाला भयंकर राग आला त्यात
आपण देवाची सेवा करतो ते वैगुण आहे
हीन कुलाचे लक्षण असत हे पाहून कचि
राजाने जसा नकार द्यावा सत्ता पुढोत्तम-
ाला फारच राग आला त्यात कचि
राजाला त्याबद्दल वागला घेता शांति
ठराविले

पुढोत्तमाने पत्तासा जस दूर्जितसाकर
मुद्धाची आवश्यक सर्व तयारी केली
लोकसव भाराजाने सव कचिराजावर

इदना परत कचिराजा मुद्धा स भान्य थ व
नव्हता त्यात जगज्जायाच्या सेचाचा पराभव
रुतून झाला वळवून लाविले

पुढोत्तमाला हार पाहून स्वस्थ झाला
तयार नव्हता त्यात थोडोचो पुन्हा लुप
जोराने तयारी केळी व थो थो थोडेस दुप्पट
संस्थ घेऊन मुद्धाचा निघाला, वातू दतवया
लौकर मुद्धाला येईल शची कोणालाच
कल्पना नव्हती म्हणून मोठा पराक्रमी
असतही कचिराज या मुद्धात शत्रूसमोर
शिकार थर टाकला नाही

कचिराजाचा पूर्ण पराभव झाला आणि
पुढोत्तमाने कचिराजाला अ रानकन्येला
अटक करवून गुग्यान रातण्यास आज
कळी

आता राजा व राजकन्या कैद झाले
असता पुढोत्तमाने राजकन्येची लल
कन्याच उरविले तेरा थ जनाभ अकडि
वरण्याची लागती कोणालाही अवणार नाही
असेच सर्वांना वाटत होते

टीका असे माहून व राजाच
तिराप घेऊन प्रथमान त्याच क्षणी
कोणाला हो कळण व नही अस मुताबत तो
कचिराजाच्या राजकन्येची उतरण्याची
व्यवस्था करविली राजसराण्याला वाजिले
असाच घाटाने तिची सर्व बडवात

राक्षण्यात आली. परतु ही व्यवस्था इतकी
गुप्तपण आली की अज्ञा, विष्णु व महेश
यांनादेखील कळण शक्य नव्हते

तशी व्यवस्था झाल्यावर पुढोत्तम
राजकन्याविषयी वषकाही त्याला कही
आठवत नसल्यासारखी तिला विसरून गेला
अर्जि रव्याच्या कारभारात निमळ
होऊन बला

कचिराजाचा राग हुजहलु असतला
आपण हुद्दाची बेडी घेतून राजकन्येच्या
भावना दूध पल्ल्याबद्दल त्याला फार
पदचाताप वाटला

नंतर काही दिवसांनी जगज्जायांना
उत्सव मुरु हुणत होते हळूभळू

पुत्रोत्तम जगन्नाथाच्या सेवेत मग्न झाला पुत्रान्वाने सोन्याची मूठ बसलेली एक केरसुणी आशुन राजकुमाराच्या हातात दिली परवान्माने अत्यंत भक्तिपूर्वक केरसुणी यज्ञ जगन्नाथाच्या गजगुहात कर काढायला सुरुवात केली.

ठोक त्याच वेळी प्रधान हात जोडून राजासमोर जखंढें नम्रपण उभा राहिला त्याच्या बरोबर सर्वांकडून शरणा करून एक अलौकिक सुंदरी घुस्पमाली हातात घंऊन यऊन उभी राहिली

"महाराज! अशा करावी प्रभूच्या आज्ञांचे पालन करण्यास मला आर्ताने सजव मिळाली आहे प्रभू जगन्नाथाच्या सेवेत भक्त होऊन त्याची चरमधूली केरसुणी घऊन झाडणाऱ्यासोच रुग्न करीन, बक्षी प्रतिज्ञा या राजकन्येन केली आहे. मी पुष्कळ शोध केला, परंतु तसा योग्य पुरुष मला सापडला नाही म्हणून महाराजांनाच ही कन्या स्वतःला अर्पण करीत आहे!" असे

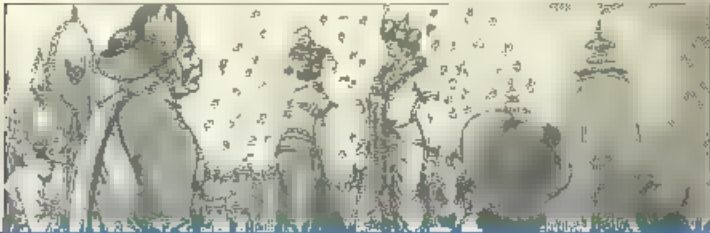
उभा राहिल्या

तेव्हा क केरसुणीच्या अत्यंत भक्तीने हातातली वरमाला पुरवणमाळ्या कटस्थान घालली अलौकिक सुंदरीच्या चरमधूली घुस्पवर्धन आली परवान्माने आनंदपूर्वक झाला सुंदरीच्या त्याच्या माग घराण्यास मने माणही उगळतल्या

ही सर्व प्रभू जगन्नाथाची कोला ज २ असे संयोजन इतक्याचाने त्या विवाहामे होकार दिला

त्याच वेळी कचिराजाला कंदनून घवन होऊन तेथे झाली पुष्पांनय व कनि राजाची राजकन्या यांचा विवाह यात माराने धार पडला

अशा तर्फेन विवाह झाल्याचडल प्रजलाही फार आनंद झाला प्रघाताने जळवून आणलेला हा गौड संपादने ५ नदराने पार पडला सर्वोनी त्याचडल प्रमाने या सन्यवादे दिले कचिराजाला मुठा विवाह ममार प आनंदाने पार पड पाळटून घेण्या वाटला

तीळ कसे खायचे?

सोमुशरने गौड बाळव घातले व दोन्ही हात सल्लेल्या एका चिटघाका ते उचलून बाणे शेष नाही अशा विचार करून राखण करायला ठेवले अर्क्या हाताने सोमुशरने वळव घातले. लगेचच जाले त्यांना जका होती की चिटघाने तीळ उचलून घाल्ले असणार तसे त्यांना त्याला विचारलेही—'काय ते तीळ कमी आल्यासारखे दिसताहेत?'

"मो घराब तर आहे मी कसे खाणार हो?" राखणदाराने आणजे विट्ट हात दाखवून विचारले

त मने कळत नाही, बाटले का रे तुला? विट्टा हाच विजयून विलासाला लागला की तीळ चिकटवान मग नाही का बाटा देणार?" सोमुशरने विचारले

जमने कामे मी कधी करीन का हो?" असे विचारीत चिटघाने आपल्या बापाची आईची मुलांना शरण घेतली. सोमुशरने त्या उत्तराने समाधान झाले आणि तिघून गेले चिटघाना तीळ कसे घातले हे कळले तो त्याचघाणे कीळ उचलून बाटा लागला

गीतेचे सार

विवेकवर्धन महाराजांचा आपली प्रजा नद्दमी सुखसमाधानात रहावी असे वाटे. त्यासाठी काय करावे याचा सल्ला शोध्यासाठी त्यांची काही पंडितविद्वानांना बोलावून त्यांना विचारले तेव्हा ते म्हणाले- “वैभव व संपत्तीमुळे माणसाला खरे सुख मिळत नाही. संतोष आणि समाधान असेल तरच खरे सुख मिळते.

“संतोष आणि समाधान कशी मिळतात?” राजान विचारलं.

“प्रजेला वेदात म्हणजे काय हे चांगले समजले पाहिजे. वेदांताचे सार म्हणजे भगवद्गीता. ती ग्रंथ घोकून प्यायला पाहिजे. तेव्हा कोठे त्यांना संतोष व समाधान म्हणजे काय हे कळेल.” सर्व योगपंडितांनी सल्ला दिला.

विवेकवर्धनने काही ज्ञानी विद्वानांना नेमले व स्वतः गीतेचा अभ्यास करू लागला.

त्याला मुळा जाणो म्हणताना १० वर्षे अजून त्याचे पत्न्य परतू नव्हते. राजाचे अर्थ-बोध व्हावा यासाठी अनेक धोरविद्वानांची गरज असल्याचा विचार करून त्याने दवडी पिटून ते नाहीर केले.

भगवद्गीतेचे सार सर्वसाधार्यांच्या स्वरुपात येईल अशात तेने गीतेचा उपदेश करण्याच्या विद्वानांचा गरज आहे. महाराज असा विद्वानांना नमन त्यांना पेशाचित मानघनही देणार.

दवडी पकवून अनेक गर्वित दावांशत प्रवेश करून जाणे या विद्वानांच्या अभ्यासाची परीक्षा घेण्याची जबाबदारी बरबारी पडितावर पकली. दवडीचे विद्वान ने एकेका विद्वानाला बोलावून त्यांच्याची चर्चा ऐकी न मज्जाताना घेऊन म्हणाय.

महाराज हे सर्व विद्वान फार थोर विद्वान आहेत. भगवद्गीतेचे त्यांना किती

ज्ञान आहे हे पाहण्या मला जमणार आहे.

माझ्या काय इराद मुजब.

मुदवान त्यान कळी राजधानीत विरते वा जरा देशातले सर्व थोर विद्वान राजांना न आल्याने कळल्यावरून त्यांच्याशी संभाष करण्यापूर्वी चिरजीवी दरबारी विद्वान पडताले दवडी.

दवडीने विद्वानांना पूर्वीपासून चिर जावंच्या विषयी चांगली माहिती असल्या कारणाने त्याला घेऊन दरबारी विद्वान महाराजांना भेटायला गेला व म्हणाला- “कितीही गुंतागुंतीचा प्रस्न असला तरी प्रस्न सोडविण्याची शक्ती या थोर पंडितान आहे. सुदैवान हे आपल्या राजधानीत खाले आहेत. आपल्या समोरचा प्रस्न हे नक्कीच म दवडी शकतील.

राजान आपल्या समोरची समस्या चिरजीवीला घाबरक्यात मागितली.

म एवढा मोठा विद्वान नाही तरी प्रस्नत घेऊन राहामा.” चिरजीवी म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी दरबारात सर्व सडितांग वाढायच्यात आले. चिरजीवीत एकदा त्या सर्वांकडे पाहून विचारले-“आपण सर्व थोर विद्वान आहा. परंतु महाराजांची डवडी आहे की कोण किती विद्वान आहे याचा अंदाज लावलेला बरा म्हणून एक प्रस्नस्पर्धा

म्हणजे चहाबोड डवडीचा किंवार आहे तुम्हाला माय असणारच?”

सर्वांनी मान्य असल्याबद्दल माना इल्लिया.

चिरजीवीने प्रत्येक विद्वानांना निचारले-

भगवद्गीतेचे संपूर्ण श्राव्य लिहायला सर्व आयुष्य पुरणार नाही अस म्हणतात। होय की नाही? या परिस्थितीत या थोर ज्ञानाचे सार इतक्यात तुम्हाला कसे काय कळेल.”

“आपण म्हणालात ते बरोबर आहे परंतु मी मनाचा पूर्ण तिष्ठ करून सुष म्हणून मला आपण गीतेचे सार तट्टून त्याला प्रत्येक पंडितान हेच उत्तर दिलं.

आणि आपल्या अस्मितावर व विद्वत्तेची घोषणा नागितली

सर्वांची सेंट घेतल्यावर चिरजीवी महा-राजाना 'टूट म्हुणाला-' प्रसंगी ही सव खोर विद्वान बंडळी आहेत परंतु यांच्या पैकी एकालाही गीतेचे सार कळलेले नाही

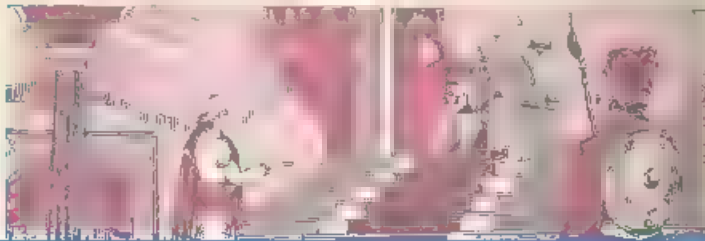
"मीसुद्धा गीतेचा अभ्यास केला आहे मला गीतेचे सार साटले ते हे की प्रत्येकाने 'मी' पण मोडला पाहिजे मी हे काम करतो आहे, असे म्हुणण्याएवजी देव हे माझ्याकडून करविता आहे आपण निश्चित साध 'आही' असे शमवले पाहिजे. 'मी' याचा उच्चार केल्याने माणसाचे अज्ञान व अहंकार दिसतो गीतेचे सार घोकून घ्याल आहे असे म्हुणणारे हे विद्वान स्वतःच्या मेहुनतीने ते प्राप्त करू शकले असे पानव आहेत - चिरजीवी म्हुणाला

सर्व पांडितांनी चिरजीवी म्हुणाला ते कबूल केले गीतेचे तेच सार असाव्याच मान्य करून त्यांनी निरर्थक विव्वा गव केव्हाचे कबूल केले, चिरजीवीने त्याचे

टिप्पण डोन

राजान सव पणनाच कथागोवत राखार करून त्यांना निरोप दिला व विगजाव ला म्हुणाला-"प्रजेने तद्वा सुवासमायन तद्वाये रामासी मा त्यानी गीतेचा बोध करावा म्हुणता यासाठी काही मंग सुचवा

चिरजीवी म्हुणाला मूल समाधान या बोधाले मास्तेविक अथवा असना इथत आळशी म्हुणून कोणी राहता कामा नये सर्व तरुण मेहुनत करू लागत तर दयाच सर्वत्र सुख व छांती तसेच स्वतःचा मेहुनतीन भिळविलेल्या मगतांचा समग्र करण्यात तळत एक उगव मानव असना येदनाचा उपदेश केल्याने पाहिले त्यांचो संस्थाच वेदनात वाडले स्वतः एकाच चमूची निमित्ती केल्यावर त्यावर प्रसंगी व मनाच समाधान नसत नाही त्यासाठी निराळ काही करण्याची गरजच नाही

चोर तो चोरच!

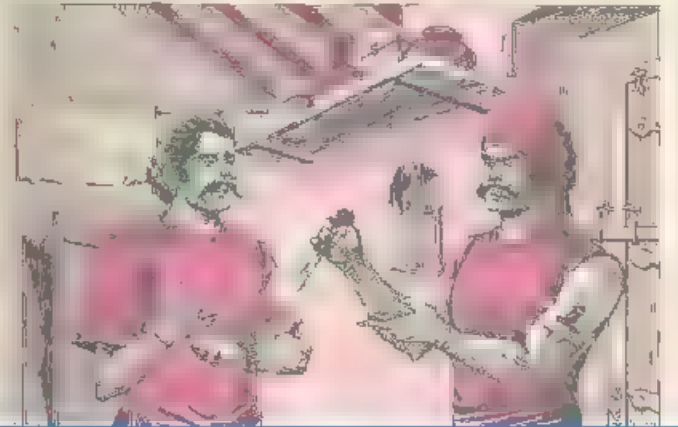
ए निवशा राता एक चोर घडुंच्या चगत झालत झालत येऊन फिरला आणि आसून कही लागत उपर वर घडत म्हुणाला-"मालक मला बांचवा! पला झिपाई घरोसला पत अहेन तिथच्या हातात सापडलो तर भाई भरप निश्चितच बाबो मी तुकडे जातो वसुधैव कुटुम्बकम् मला बांचवा! मी बापले उपकार कधी विसरणार राहो"

झिपाई पाठापाठ झालेच, घडुने व्याख्याकर्ते कोफी खाला तळत्याचे गांगून झिपायांना परतल्या आणि चोराळा बांचविले झिपाई दिवून तेल्याचरीवर बांदाते गुग दाखविले व प्रमुला म्हुणाला चरगत अर्ध्याने पाने व काद वा साडे कादला की

तु माझे उपकार चिचगणा नाहीस मने यात्ताच तर म्हुणाला घडुने विचारले 'मी तसे केव्हाच म्हुटने नव्हते! मी म्हुणाला

तु जेव्हा म्हुणाला तरी एवढ्यात इतके खोटे बोलतोस?

तु तसे मोठा हरिचंद्र लागून राहिला आहेत म्हुटने! तु कधीही झिपायांना खोटे बोलतंय का यांगनलेस? चोराने उत्तरी घमकी दिली

सांपडलेला ठेवा

एका गावी लखुजी नावाचा एक शेतकरी रहात असे. त्याने खूप मेहनत करून त्याच्याजवळ होतं त्यावरच सतुष्ट न होता आणखी शेती खरेदी केली आणि एक सुसज्ज शेतकरी म्हणून प्रसिद्ध झाला. त्याची बायको दोघां लहान मुलांना माग सोडून निवतली. लखुजीने मुलाला आईची उणीव भासू दिली नाही. बूळ बापाला काही मदत करणे तर बाजूलाच दाररोज त्याच्या हौशी पुरविण्यासाठी बापाकडे पैसे मागत.

त्यांना थोडी अचकल बावी घालाठी एके दिवशी लखुजी त्यांना म्हणाला— "मुलांनो! तुमच्या हौशी पुरवण्याला माझ्याकडे पैसा नाही. परंतु तुमच्या आजोबांनी एका जागी पैसे पुरून ठेवले आहेत ते घेऊन या, आणि करा अन्न मला स्वतःच्या मेहनतीने मिळविलेले पैसे

पुरत आहेत म्हणून मी लो ठेवा आणत यला गेलो नाही."

"तो ठेवा कोठे आहे?" मुलांनी विचारले.

लखुजी म्हणाला— 'आपल्या गावातून उत्तरेला सुमारे दोनशे मैलावर धमपूर नावांचे एक गाव आहे. त्या गावाच्या दक्षिणेला रत्नगिरी नावाच्या पर्वत आहे. पश्चिमेला एक पुढा आहे. त्या पुढा एव जागी तुमच्या आजोबांचे नाव कागदून एक दगड आहे. ती शिळा बाजला यागळी की तो ठेवा मिळेल. ती पाहून जेव्हा तर दोन वर्षे तरी मुम्हाला मेहनत कराव लागेल.

जेव्हा दोन बळग नाव मुलांना यावरून पैसे बापाकडून मागून घातून त्याच भाकऱ्या पोहे हातूंचे पीठ वगैरे तयार मिचाले. दोन गावे पार करून ते पला

पाचले भावयुक्त जवळच पैसे व त्याच्या भाकऱ्या बाकऱ्या वगैरे राखल्या. पुढे तेच कळवले या विचाराने पडले असल्या त्याला समाधान झाले. दिवसाला त्याने त्यांना विचारले—

धनरा करणार का? माझ्या शेतात राखलेले काम सुरू होणार आहे. काम सुरू झाले मजरी देईन व जबाबदारी पण वाढेल.

याने देव पावल्यासारखाच ती शेतकरी गेल्या. त्यांच्या समोरचा प्रसन्न मुद्रा होता. त्यांना चार दिवस त्या शेतकऱ्याच्या शेताला काम करावून घाल्ये. त्यांना जसाहात काम केले असा चार पैसे मिळविले. जेव्हा

पाचले जवळच्या गावात म्हणून मजरी देऊन बांचले पुढेला प्रवास कसा करावयाचा, ते त्यांना या अनुभवावरून कळाले.

त्यांनी जवळचे पैसे संपेपर्यंत प्रवास चालू ठेवला आणि पुढील कोठे काम मिळते का, पाहू लागले. एका घाड्याच्या व्यापाऱ्याने त्यांना घाड्याच्या मेवेला नोकर म्हणून ठेवून घेतले. घाड्यांची विक्री हाईमरने दोघां झाले. त्या व्यापाऱ्याकडून नोकरीला राहिल. त्याच्या कामसंपल्यावरून त्यांना शाबासकी दिली व त्यांना सज्जीबरीवर उभारमही दिले.

उदयगिरीला पाचशेपैत त्याच्याजवळ होते नव्हते ते पैसेसंपून गेले. त्या गावातल्या एका व्यापाऱ्याने त्यांना आपल्याकडे नोकर

म्हणजे ठेवून घेतलं. दोघांना व्यापार कसा करायचा हे हळुहळू कळू लागले आणि स्वतः व्यापार करावा असे त्यांना वाटू लागले. व्यापार केला तर पुष्कळ पैसे मिळविल्या येतील असा विचार करून त्यांनी व्यापारी जाण्यावर वेई त्यातले त्यांना खर्चाचा छागूत तेवढे पैसे खर्च करून बाकी शिल्लक टाकले. भांडवलापुरते चार पैसे जमा झाल्यावर त्यांनी एक स्वतःचे कुकाम काढलं. व्यापारात त्यांना पुष्कळ फायदा होऊ लागला. त्यांची गणना श्रीमंत व्यापाऱ्यात होऊ लागली. नंतर ते आजोबांचा ठंवा कोठे आहे, त्याच्या कोषाथी निघाले. त्यापूर्वी त्यांनी लक्ष केलं व घराची सर्व व्यवस्था बायकांवर टाकली.

ते धमपुंगीला आले तर तेथे काणताही डोंगरच नव्हता. मग रस्त्यागिरीची गोष्ट सांगून वडिलांची आपल्याला फसवले वाटत असे वाटून घांता फार राग आला.

ते आपल्या गावी जाऊन खोटे सांगून फसविल्यावडल बापावर रागावले.

खोटे नाही बोललो. तुमची आराजा स्थला पाहून शुद्धांला ठंवा सापडल्याभारजाच तर दिवली आहे.

हे आम्ही स्वतःच्या मिळविलेलं घन आहे! जम सांगून दाघांनी त्यांना मिळालेला जन्मभर शोधवयात मागितला.

"मग काय, ठंवा पाहण्याचं वाहे तर तुम्ही कोणाच्या आधारावर गृहस्थाची शरजच काय? स्वतःच्या मेहनतीनं वाटलं तेवढा पैसा मिळतो. तुम्हाला हे वळाव यासाठीच मी ठंवाची मोष्ट मागितली होली. ना ठंवा असला की इतर ठंवांची शरजच राहणार नाही!" वापस त्यांना खरं ते सांगून त्यांना स्वतःच्या पायवर उभे केले.

मुलांनी वडिलांचे पाय धरून त्यांची क्षमा मागितली व वडिलांच्या मागण्याप्रमाणे मेहनत करून पुढील आयुष्य खालविलं.

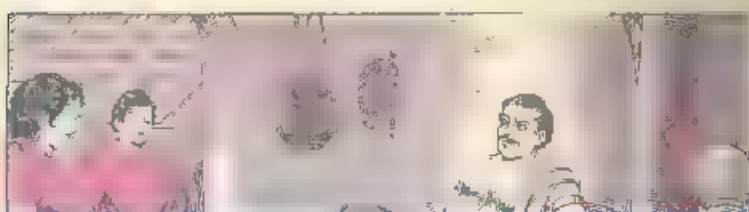

कोशल देशाचे राजधानी अयोध्या येथे शुचमथी नावाचा गावा राजा जनेन हात नवला दल बाधका होण्या भाषीस नाव जनेनगा व बाधकांचे नाव आकाशना होते. मनागमना मुदतना नावाचा व दला कलीश शत्रुजित नावाचा मुलगा हाता व ध मुलगा शुद्धांत नाका सहित्यात बाढ हाता शत्रुजित हत्यारात होता व बुद्धिमान होता. ना बाधका मयांना नाकरा नाक राजा मकीचा लाडका होता. प्रजेला दर्शिले तोच जनेन बाधके.

एकदा धुवमथी शिकारीला गेला असता वकस्मात एका शत्रुजित एव मित्र बाहेर आला व त्याने धुवसवीवर उडी मारली. धुवमथे साभात पराक्रमी तण्हाता. स्थाने

मिहारा जनेन जनेन व मयाला ठार केले परत तेथे शत्रुजित नेला मया पात्रला व जनेनबाधक व कलिक रल होने नवनी अय शत्रुजित जनेन मयाला सर्व वृत्त निवेदन केले सर्व प्रभ्याना मद्रत राजाची अन्वष्टा केली आणि मुदतना गादीवर बसवण्या साठी व शत्रुजितबाधका सर्व तपारी केली सवोन तो बाढ सायज हातो.

कलिक देशाचा राजा जनेन म्हणजे मनोरमेचे नावा व मुदतनाचे आजोबा जाकर वेल्हाचे वृत्त येकून चौकशीसाठी वयोवृद्धा आर्ष नातवाच्या राज्याभिषेकाचा संस्वर पाहण्याचीही इच्छा त्यांना होतीच. त्याच प्रमाणे जजैमीहून शत्रुजितचे आजोबा व लिलवतीचे कडील मुवाजित मुद्रा आले.

बोध आजोबांनी आज्यावर आपापल्या नातबुद्ध्या हिताचा विचार करून संव्यांगी बोलणी सुरू केली

त्यावेळा युधजित वीरखेनाला म्हणाला- 'सूर्या' नातू माझ्या नातवाहून खोडा मोठा असल' परंतु भाऊ नसू तसेच्या रातवापदा इतर बाबतीत बरेचदा आहे वयाचे मोठा असला परंतु काय झाल' मृगान कोण मोठा आहे हे महत्वाचे आहे म्हणून सध्या नातूच गादीला द्याय आहे

दीरसेन म्हणाला- त्यात काही अर्थ आहे का? माझी मुलगी वनांगमा रस्त्याची पट्ट्याणी हानी तिच्या पोटी जन्मलेला मुलगाच गादीला वारस आहे बघिले

कोणत्या निष्ठाप्रमाण मिळणार ?

तेव्हा युधजित संव्याना म्हणाला तुम्ही सवंगी एकत्र होऊन मुरखनाला फांदीवर बसविलेन तर माझा नातू दोन्ही हात जोडून त्याच्यासमोर नोकरीसाठी जा राहोना मसं जपत आहे का तुम्हांला? त्याचा बुद्धि चात आणि त्याच्या अगल शक्तीही आहे मीमुद्दा त्याच्या वडूला उभा आहे तो गादीवर बसल पाहतो तुम्ही काय करतो? जे आडवा पडेल त्याला मी नातूत काडीन लक्ष्मण असा छ

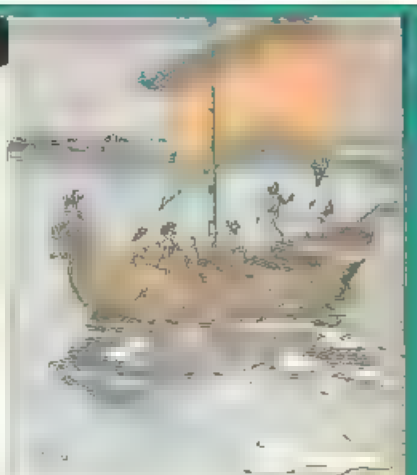
बोधा आजोबांचे भांडणच झाले एकणा याला कंटाळा आला धुवस्त्रां मत्पात्ती वानमी कळव्यावर शृंगवरेपूरच्या जंगलातील रानटो मर्यापे लोक सज्जतालीतच चालून आले ते एका आडवाच्या पलीकड पाचल असता युधजित व वीरखेन बोधाचे परस्परराही झुडू गुळ साले या झुडूत युधजितने वारसेताचा पराभव केली व त्याला डार कर बडील नासपत्तेमनोप्येना फार दुख आले पतीच्या निधनाने निष्ठा-वर आकाशगच कोसळिल होते आता बडील वारल्याच दुख मळगा कार लहान होता त्याला परिस्थितीचे कल्पना रागाचे वाक्य नव्हते अता आपल्याला कोण विचारणार? आपल्या श्रद्धेलाच वध युधजितने करा

पार न हो आयला न तेही गादीवर बसविण हाच हट त्याच्या मनात आहे त्याच्याच यत्न होऊन सवतच ती राण-याल किवा मुरखोला मुखान वार वारस बव दणार नाही मने आयुष्य तुम्हाला काढवे त्यामल मुरो मदडीतला वारस मत्तून त्याच्या गळ्याभिवचली पदारी कर न होत खरे परंतु आज याचा युध-जितच्या ज्ञानप्रमाणच यागावे लगल आप-याला वण आपाच?

अस वेचने करून मनांतून विदुल्लेख होऊन संव्यानाला एकांतता येत त्या परिस्थितीत नित काय करावे या गोष्टीचा गळता त्याला विचारला

विदुल्लेख निला म्हणाला आडे मी तर ताम? हा? तुम्ही किवा तुमच्या मुदान यथ राजधानीत रावण भातलाचे आहे काडीचा राजा सुवाह हा माझा मामा आत तो मोठा वराकमी व बलिष्ठ आहे तो आपल दणव कर लावेल आपण त्याच्याकडे जाऊ या

मत्तरमा त्या चणोस कवळ झाली आपल्या वडिलांचे आड नाण करी करवून तो मुलाल व बरेही नापक लाखाला वरो-वर वरुल विदुल्लेखावर काया वगरीला विदुल्लेखी दुर्दैवाचे त्या दिवशी रात्री त्यांना

घात चोरांनी कटल मगावरच्या बाण्ड्या-निष्ठा चोरांनी ग्याना साडल हेच त्यांचे नशाचे दुसऱे दिवशी तो नावेत वसूल गंगगांग भगवान मुरीच्या श्रमधाम मंडी भरतुजांतो निला विचारिल 'कोण ग वाडे तू? काढून आलीस? तुझ्यावर फार मोठ भकट आल्यासारखे मुझ्या नेह्यावेकून विदुल्लेख गटे २० काय कारण झाले

ती उत्तर दायच्या एवजी रडच लेवाली तेव्हा विदुल्लेख मनिवयाता दुसमकीच्या सूर्यपासूनची सव माहिती सांगितली सर्व वृत्तात एकुल घनस्यावर भारद्वाज मना-रमला म्हणजे मरी तुला वाणतही भय असल्याचे कारण नाही तूहा हा मुलगा

म्हान असळा तरी पुढे हाच राजा होणार, तू माझ्या भाता निश्चितपणे रहा" नंतर मुनीबरांनी दाखविलेल्या कुटीरात ती, किदुल्ल, सुदर्शन व खेरमी राहू लागले. तिकडे असोच्चोला शत्रुलिताचा राज्याभिषेक मोठ्या आदारातून झाला. मनोरमा व सुदर्शन कोठे निघून गेले प्रगल्हा किवा कोणालाच काही कळले नाही. परंतु शत्रुलिताचा बाजा, युधाजित झाला. मनोरमा व सुदर्शन भरद्वाज मुनींच्या आश्रमात असल्याचे कळले. शत्रुचा अवशेषही राहता कामा नये या न्यायप्रमाणे त्यान सुदर्शनाचा वध करण्याचे ठरविले. तो चित्रवूट पर्वतावर गेला आणि निवादांचा राजा वल

युधाजित याचा वध होतो

मनोरमेला ही गोष्ट झळकली ती घाबरेलून जाऊन भरद्वाजाकडे धावली व तिच्यावर यज्ञ घातलेल्या संकटाची त्यांना कल्पना करून दिली. भरद्वाज मुनींनी आपल्या आश्रमाबाहेर युधाजित झाला होता त्याला भेटून विचारले- "कशाकारे जाला जाहेन?"

"मनोरमेसाठी!" युधाजित म्हणाला. "पती व पिता दोघांनी मला प्रयाग केल्यावर त्या दुष्टाने आपला वध करून वरोवर घेऊन नेवारी घेणे माधयाला शोधून घेतले. ती बातां येवून परत आल्याने कशे तयार होईल?" भरद्वाजांनी विचारले

"मुझा वया वाढून तिला मारून वरोवर पाठविणार असाल तर पाडवा बाहेर कळजबरीने येतिला घेऊन जाईन. युधाजित म्हणाला

भरद्वाज मुनींना राज झाला. म्हणजे "मूर्ता, तू तिला कळजबरीने नेणार का पाहलो मी! आम्ही क्षत्री मुनी म्हणजे राजांचे लोकाना धडा बसली होय?"

तेंव्हा युधाजित आपल्या मंत्राला एका तात म्हणाला- "हा मुनी म्हणाला तो एवढा ता? मनोरमेला व तिच्या मूर्ताला घेऊन जायला काही मार्ग काढलाच पाहिजे. सुदर्शनाचा वध केल्याशिवाय माझ्या नेवारीच

राज्य निविष्ट नालगार नाही. आतां माझ्या विरुद्ध उभे रहायची कोणाची छाती आहे? मृती म्हणतो आहे ते ऐकून आपण भिऊन जाऊन स्वस्थ वसापचे काय?"

मनी म्हणाला-“अक्षे ऐकरीला येऊन गाही करणे हिताने नाही. मनी चक्रिशाही असतात. मागे ताहीं का वसिष्ठांशी वर करून विश्वाभिवाला पराभव सहन कराया लागला? त्या एका असक्याने विश्वासिवाला राज्यच करण्याचे सोदले आणि तपोवच संपादन करण्यासाठी तपश्चर्मा करून कधी बाला. विवाय भूदशेनची आतां तरी रीत अवस्था आहे. त्याच्याजवळ पैसा नाही. तो चरचर पार केलेले आहे. त्याच्याकडील

मुद्र करण्याचे धाडस कसे काम करील? बालाच तर पाहून घेऊ. मला तर असं वाटतं आहे की या मनीच्या वारेला जाऊ नये.”

मंत्र्याचा सल्ला मानून युधाजिताने भरद्वाज मनीला भेटून त्याची बग्या गांगितली व त्याचा निरोप घेऊन आपल्या घरी निघून गेला.

त्यानंतर मनोरमा निश्चितपणे आश्रमात राहू लागली. बुधर्षण हळूहळू मोठा झाला. त्याला अकरावें वर्ष लागले व तो मनीजवळ वेद्याभ्यास करू लागला. त्याचप्रमाणे त्याने सर्व शास्त्रे व मनुविद्या शिकून घेतली. एके दिवशी भूहादेवीने सुदर्शनाला स्वप्नात दर्शन घेऊन त्याला जन्मचिह्ना दिली.

त्याच सुमारास काशी राजाची कन्या शशिकला हिच्या रूप लावण्याची गोष्ट सुदर्शनाकळली आणि त्याने तिच्याशीच लग्न करण्याचे ठरविले. त्याचप्रमाणे शशिकलेने भरद्वाजाच्या आश्रमात सुदर्शन रहाऊन अगल्याचे व तो रूपगुणसंपन्न असल्याचे ऐकले व त्याला मनाने वरले.

भरद्वाज आश्रमात सुदर्शन दिवसा शशिकलेल्या विषयीच निवार करीत राहण्याचा आणि रात्री त्याला तिच्या विषयीच स्वप्ने पडायची. अशा परिस्थितीत त्याच्याकडे शृंगवेरपुरचा राजा निषाद आला आणि त्याने सुदर्शनाला मित्रभावातून

चार घोड्यांचा एक सुंदर रथ व त्याच्या वरचा ध्वज आणि त्याने त्याच्या वरची सर्व मस्तके भेट भेट म्हणून दिली.

त्याच वेळी भरद्वाज आजमातील मनी सुदर्शनाला म्हणाले-“तू लौकरच राजा होणार आहेस! तुझ्यावर महादेवीचा वरद्वस्त आहे. तो कधी बुधा जाणेच शक्य नाही.” नंतर ते ममारलेला म्हणाले-“वाई! पुम्ही नीर गाता आहो! तुमचे जिस्वीव लौकरच राजपद प्राप्त करणार आहोत.”

“तुमच्या शौर्यात साखर पळी, तसेच होवो! एक जणही त्याच्या मदतीला नसताना तो राजा कसा काय होणार? काही असो तुमच्या तोंडून निघालेले वाक्य कधी जोटे होणार नाही. तुमचा आधी-वांच त्याला सर्वोत्तम सोडी मदत आहे!” मनीश्या असे म्हणाली. तिचे हृदय आनंदाने उचंबळून आले.

सुदर्शन आपल्या रथात बसून कोठेही गेला तरी त्याच्या चारीबाजूला एक ठडीहिणी सेना असल्यासारखे भासे. सुदर्शनाला मनाने वरल्यापासून शशिकला भूक, तहान, भोग विसरून गेल्यामुळे असक्त झाली. तिच्या मनाला होत असलेल्या तापाची थोडी कल्पना तिचेवडील मुबाहु यांना होती. त्यांनी स्वयंवराचा मुहूर्त ठरवून सर्व राजांकडे संवेश पाठविले.

स्वयंवरे तीन प्रकारची असतात: पण लावून होते ते पहिल्या प्रकारचे स्वयंवर. घन किंवा शुल्फ ठरवून होते ते दुसऱ्या तऱ्हेचे स्वयंवर आणि स्वतःच्या इच्छेने होते ते तिसऱ्या प्रकारचे स्वयंवर. रामाने धनुर्भंग केल्यावर सीतेने त्याला वरले ते पहिल्या प्रकारचे स्वयंवर होते. मुबाहुने मुलीवाडी रचले होते ते तिसऱ्या प्रकारचे स्वयंवर होते. स्वयंवरची बातमी कळतांच नाना देशांचे राजे व राजकुमार काशी नगरीला येऊन दाखल झाले.

कोणकोण राजकुमार आले आहेत हे सर्वांकडून शशिकलेला कळत होते तिचे डोळे भरून आले व ती आपल्या सर्वांना

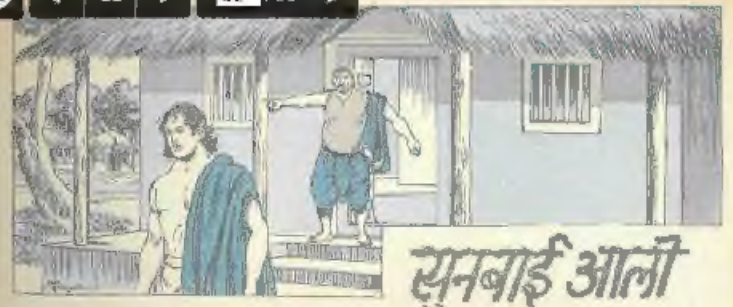
म्हणाली-“हे सर्वे कशाला आले आहेत? की सुदर्शनला सोडून आणि कोणाला कधी बरवाळा घालणार? धन आणि राज्य ही घेऊन काय आठ्ठावची आहेत? लून करायचे तर प्रज्ञानतापी आणि गुणवंतांपीच करायचे. सर्वे गुण फक्त सुदर्शनातच आहेत.”

तिच्या एका सहोदरे ती गोष्ट राणीला जाऊन सांगितली. म्हणाली-“आपल्या शत्रिकलेने सुदर्शनला यमाने वरले आहे. तो मरद्वाज बांध्मात राहतो आहे, असे कळते.”

राणीने ती गोष्ट पतीच्या कानावर घातली. ते ऐकून राजा तिला म्हणाला-“त्याच्याविषयी मला सर्वे माहीत आहे. तो राज्यभ्रष्ट होऊन झालेला प्यामला मिळालेला झाले. तेव्हा आईबरोबर रानात मुनींच्या आश्रमात राहणो आहे. त्याला मुलीला ही कसा काय देऊ म्हणतेस? शापवान सहस्रावधी इतर आहेत. मुलीचे मन बदलण्याचा तू प्रयत्न करून घे.”

राणी होकार देऊन शत्रिकलेकडे गेली व तिला मोडगोड शब्दात समजाऊन सांगू

म्हणजेच तो रानात कवमुळे बाळून रहात आहे. त्याला कोणी तातेवाईक नाहीत की इतर कोणी मदतीला येण्याची शक्यता नाही. घनवैसन नाही, राज्य नाही असा एक दुर्दैवी माणूस आहे तो. तुझ्याशी खल करण्यासाठी मोठमोठे राजकुमार आले आहेत. त्या सुदर्शनाचा एक धाकटा भाऊच आला आहे. तो खपधान आहे, दूर व पराक्रमी आहे आणि शिवाय राज्य करतो आहे. त्याचे नाव अत्रुजित अस आहे. गुप्ता अगदी योग्य असाच वर आहे. वान्मासाठीच नाही का याच्या आज्ञेने कलिंग देशाचा राजा व सुदर्शनचा आज्ञा वीरसेन याचा वध केला? ते राहू दे. त्यातून आस्त नभंकर गोष्ट हो की युवाजिवला कधी मिळाले की तो सुदर्शनचा वध करणार! याच भीतीने तर तो मरद्वाज मुनींच्या आश्रमात जाऊन राहतो आहे? तुझे बाबा कोणत्याही परिस्थितीत तुझे लून सुदर्शनशी करून घ्यायला तयार होणार नाहीत. म्हणून तू तो विचार सोडून दे!”

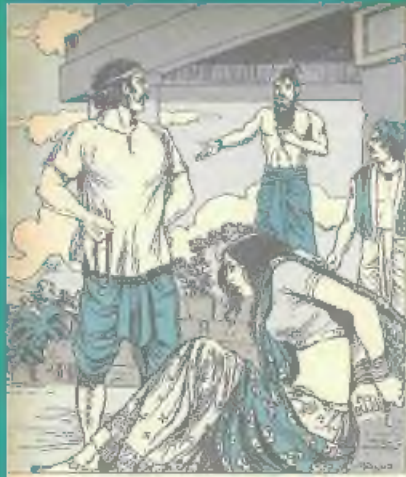
गोविंदरावांच्या मनात त्यांचा मुलगा मुधाकर याचे लग्न करून घ्यावे असे होते. परंतु मुधाकर लहानपणी बडागटपूच होता. लहान मोठ्या चोऱ्या ही तो करू लागला होता. मग ओठखीच्या लोकां पैकी त्याला आपली मुलगी कोण देणार? गोविंदरावांना मुलाचे लग्न होण्याची शक्यता दिसली नाही. तेव्हा चिडून जाऊन ते मुलाला म्हणाले-“तुझे लग्न करून देण वल्लार अफोमोहेर धावे. तुझ्यापुढे लोकांना तोंड दाखविणं मुळा अवकळ होऊ लागले आहे. तू माझ्या घरातून बाहेर हो. तू लग्न करून आल्यावरच मी तुला घरात घाऊल हाकू देईन.”

मुधाकर वर सोडून कुसण्या गावी गेला. चोरी हा एकच धंदा त्याला येत होता. तो एका बरात फिरला. ते घर डारकाबाईचे होते. पत्नी गेल्यापासून डारकाबाईना त्यांचो

मुलगी गौरी हिचे लग्न कसे होईल, याचीच चिंता वाटे, मुलीला चांगले स्थळ मिळावे असे त्यांना वाटे. त्यासाठी त्या गोवण्या जाणून, दुधाचे रतीब लावून चार पैसे जमवू लागल्या. चार दागिने मुद्दा त्यांनी मुलीसाठी करून ठेवले, सर्व पैसे आणि दागिने त्यांनी एका पेटीत जपून ठेवून दिले. मुधाकरला ती गोष्ट कळली. त्याने सर्व दागिने व पैसे चोरले आणि गावा बाहेर जंगलावर एक वेळळ होते त्याच्या समोर एक लहान खणून त्यात पुस्तक ठेवले आणि तो स्वतः एका साधूचे सोंग करून तेथे रावू लागला.

कुसण्या दिवशी गौरीला तिच्या आईने बाजारात फुले विकण्याला पाठविले. त्या गावात मुरलीधर नावाचा एक दाडल्या होता. त्याची गजरा गौरीधर होती. त्याने कित्येकदा डारकाबाईना धमकवा मुद्दा

दिल्या होत्या. परंतु द्वारकाबाईंनी त्याच्या घमण्याकडे दुर्लक्ष केले. ती काब वाटेल ते करून गौरीला आपली बायको करून घ्यायची संधी पहात होता.

संध्याकाळी गौरी बाजारातून एकटी घरी परत येत होती. मुरलीधरला ती संधी मिळाली, त्याने दोघां तिघां मित्रांच्या मदतीने गौरीला उचलून डॉक्टरावरच्या हॅन्डलाट नेले. गौरी रडत ओरडत असूनही मुरलीधर बळजबरीने तिच्या गळ्यात मंगळसूत्र बांधण्याच्या सटपटीत होता.

साधूचे बांग करून देवळात मुधाकर बसला होता. तो हातात एक सोटा घेऊन दरवाज्यात विचार कराला-“हे काय चालले आहे?”

मुरलीधरने दरवाज्यात विचारले-“तू कोण रे आला आहेस तोंड लपसव्याला?

मुधाकर लक्षपूर्वक त्याच्या वेह्यावाडे त्याहलून कहात आश्चर्यचकित आल्याचा अभिप्राय करित म्हणाला-“तुझं नशीब बलवत्तर आहे रे! लक्ष्मी तुझ्या पायाखाली बर ओळू लागली आहे.”

“तुझा डोक! ही बाजूला!” मुरलीधर बघावून म्हणाला.

“अरे वेड्या! मी तुझी धडा करतो आहे असे वाटले का तुला? तू उभा आहेस तेव्हा पाया खालची जमीन खणून तर पहा!” मुधाकर गंभीरपणाने आव आणून म्हणाला.

मुरलीधरने शायाखालची जमीन खणून पाहिली. मुधाकरने जमिनीत पुखट ठेवलेले दागिने व पैसे तेथे होते, ते मुरलीधरला सापडले. त्याने ते सर्व दागिने व पैसे खिशात टाकले व हात जोडून मुधाकरला म्हणाला-“तुम्ही कोणीतरी थोर पुण्य दिसता आहा!”

त्यानंतर मुधाकरने नाक मुरवून विचारले-“ही दुर्दैवी मलगी कोण?”

मुरलीधरने वकित होऊन विचारले-“साधूबुवा! आपण असे का म्हणालात!”

“या मूर्ताची जन्मकुवली पाहिल्याशिवाय तू लज करतो आहेस. अरे हिच्याशी जो

लेने बरोबर त्याला तिसऱ्या दिवशी इहलोकाची यात्रा संपवावी लागेल.” मुधाकर म्हणाला.

ते एकूण मुरलीधरच्या नवें अंगाचा धरकाप उडाला. गौरीशी लग्नाचा विचार त्याने सोडला. त्याने तिला घरी निघून जायला सांगितले. दुसऱ्या दिवशी मुधाकर गौरीच्या घरी गेला. तेव्हा द्वारकाबाई घरी नव्हत्या. गौरीने त्याला नमस्कार करून घरात बोलावून नेले.

मुधाकरने तिला विचारले-“तुमच्या घरी परवा चोरी झाली, ती मोठ तुला माहीत आहे का? आणि काळ मुरलीधरला जे दागिने व पैसे मिळाले ते तुमचेच होते ही गोष्ट तरी तुला माहीत आहे का?”

“मला काही माहीत नाही!” ती वकित होऊन म्हणाली.

मुधाकरने आपले साधूचे सांग काढून फेकून दिले व रस्त्याची खरी ओळख सांगून त्यानेच चोरी केली असल्याचेही सांगितले.

गौरी म्हणाली-“तू चोरी करायची सोडावता तयार असलास तर मी तुमपाशी लग्न करीन.”

मुधाकरने गौरीसमोर आजन्म चोरी करणार माहीत, अशी बाय घेतली.

द्वारकाबाईंना कुलीकतून चोरीची गोष्ट कळताच त्यांनी बाबच्या पोलीस पाटलाला सांगून मुरलीधरच्या घरातून सर्व दागिने व पैसे परत मिळविले. मुरलीधरला हद झाला व तुहंगात शिक्षा भोगावी लागली.

त्यानंतर मुधाकर व गौरीचे लग्न झाले. तिला घेऊन तो आपल्या मावी परतला आणि दर वाजवून म्हणाला-“बाबा! मी मुधाकर, द्वार उघडा.”

बाप जातून ओरडून म्हणाला-“मी नाही उघडीत, बायकोला घेऊन आलास तरच घरात पाऊल टाकू देईन.”

“अहो बाबा! तुमच्या सुनबाईला घेऊन आली आहे!” मुधाकर म्हणाला.

गर्ववेदरावांनी जमने वार उचलले व मुढाला व सुनेला भेजाने घरात घेऊन गेले.

रूपकुमारीचे लग्न

माघपूरची राजकन्या रूपकुमारी जेव्हा लग्नाला योग्य झाली तेव्हा तिच्या रूपलावण्याची गोष्ट ऐकून राजराजवाड्यांकडून तिला मागण्या येऊ लागल्या. परंतु रूपकुमारीच्या पित्याच्या मनात मुलीचे लग्न मणिपूरचे महाराज श्रीकुमार यांना आपले जामात करून घ्यावयाचे होते. स्वतःच्या राज्याशिवाय त्यांचे आजोबा, म्हणजे आईचे बहील वारल्यावर त्यांचे राज्य 'माना' हेही त्यांना मिळणार होते.

परंतु श्रीकुमार महाराजात एक अवगुण आहे, असे रूपकुमारीला वाटे, ते रंगाने काळे होते. परंतु जन्मतः ते काळे नव्हते. त्यांना शिकारीला गेले असता एक साप चाबला त्यावेळी ते वाचले छरे, परंतु त्यांच्या रक्तात सापाचे विष इतके भिनले की त्यांचा रंगच काळा झाला. हळूहळू तो

काळा रंग जाईल व पुन्हा शीर कांती येईल असे वेष सांगत.

राजकुमारीला काळा रंग मुळीच आवडत नसे. तरी इघात धीमान यांनी राजकन्येच्या मनात बदल आणून महा-राजांच्या मनासारखा लग्न संबंध जुळवून आणायचे ठरविले.

राजकन्येने साफ मागून टाकले—'मी काळ्या व्यक्तींशी लग्न करणार नाही. मला मुलं होतील ती काळी होतील.'

"मुली! काळी मुलं, मुलं नसतात काय? माणसाला पाहिले जायला स्वभाव. रंगात काय ठेवले आहे? रंग ह्या डोळ्यांचा एक भ्रम आहे. हा भ्रमही नाहीसा होतो. मी तुला एक चित्र दाखवितो." प्रधान धीमान तिची समजूत घालीत म्हणाला.

प्रधानाने टाळी वाजविली आणि एका नोकर एका मोठे ताट घेवयावर आणून

ठेवले. त्यावर एक लमले टाकलेला होता. दुसऱ्या बाजूने राजा व राणी दोघांची खोलीत पाऊल ठाकले.

राजकन्येने चकित होऊन विचारले— "प्रधान, हे सवें काय आहे?"

प्रधानाने ताटावरचे वरच काढले व म्हणाले— "मुली! ही तुझ्या दृष्टीची परीक्षा आहे. या ताटात ठेवलेल्या काचेच्या लामात वरवारी जातुनार सोमनाथाने मंत्रवलेले पाणी ठेवले आहे. या पाण्यात चमचे ठेवलेले आहेत. तुला जो चमचा कमी पालिझचा मंद रंगाचा वाटत असेल तो तू घेचल.

लामात ठेवलेल्या चमच्यांमधील एक लकाकत होता तर एक अगदी मंद रंगाचा होता. रूपकुमारीने मंद रंगाचा चमचा वाहेर काढला.

'आता तू लकाकणारा चमचा काढ' प्रधान धीमान म्हणाला.

रूपकुमारीने दुसरा चमचा काढला व चकित होऊन वसात राहिली. तो धुळकट

रंगाचा व काळसर होता. धीमानने सांगितल्याप्रमाणे रूपकुमारीने तो पुन्हा पाण्यात बुडविला तळण तो लकाकू लागला. चांदीपेक्षा जास्त त्याची लकाकू होती.

धीमान राजकुमारीला समजावून सांगू लागला— "मुली! तू पाहिलेस ना? गडद काळ्या रंगाच्या बस्तू चकाकू लागतात. रंग हा केवळ दृष्टीचा भ्रम आहे. श्रीकुमार मध्ये सुद्धा तेजस्विता आहे. मी सर्व गोष्टींची चवकशी केली आहे. त्याच्याजवळ जास्त जांगला पती तुला कोठे मिळणंय शक्य नाही."

त्यानंतर राजकन्या श्रीकुमारशी लग्न करण्यास तयार झाली. वैचांनी सांगितल्याप्रमाणे लोकरच श्रीकुमारचा काळा रंग कमी होत गेला आणि त्याचा गौरा रंग पहिल्यासारखा झाला.

काळ्या रंगाचा चमचा पांढरा दिसला त्यात जादू कोणती आहे? काही नाही; काळज ठावलेला चमचा पाण्यात अदभुत प्रकारे चकाकत असतो.

